ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД: 070.13 (575.3) (72.12. 2Т)

ЗОИРИЁН БАХТИЁР ШОДИБЕГ

МАСЪАЛАҲОИ БАЙНАЛХАЛҚӢ ДАР ПУБЛИТСИСТИКАИ АБУЛҚОСИМ ЛОҲУТӢ

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти дараҷаи
илмии номзади илми филология аз рӯйи
ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ

ДУШАНБЕ – 2023

Кори диссертатсионӣ дар кафедраи журналистикаи байналхалқии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ба анҷом расидааст.

Роҳбари илмӣ: **Қудбуддинов Абдулмумин Ҳошимович** – доктори илми филология, декани факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Саидмуроди Хоҷазод** – доктори илми филология, профессор, мудири кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ;

Шарипов Сангимурод Исматуллоевич – номзади илми филология, дотсент, мудири кафедраи рӯзноманигории Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав».

Муассисаи пешбар: Муассисаи давлатии таълимии «Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода.

Ҳимояи диссертатсия «21» декабри соли 2023, соати 13:00 дар маҷлиси шурои диссертатсионии 6D.КОА-020 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (суроға: шаҳри Душанбе, Буни Ҳисорак, бинои таълимии №10, толори шурои олимони факултети филология) баргузор мегардад.

Бо муҳтавои диссертатсия дар китобхонаи марказии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17) ва тавассути сомонаи www.tnu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат рӯзи «___» ___________ соли 2023 фиристода шудааст.

Котиби илмии
шурои диссертатсионӣ,
доктори илми филология Сироҷиддини Эмомалӣ

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Дар таърихи давлатдории ҳар халқу миллат омӯзишу баррасии мавзуъҳои байналхалқӣ ҷиҳати мушаххас кардани вазъи сиёсии замон ва муносибат бо кишварҳои хориҷӣ бисёр муҳим ба шумор меравад. Ба ин мавзуи муҳим дар давраҳои гуногун дар баробари сохторҳои махсуси давлатӣ журналистону публитсистон низ таваҷҷуҳ намуда, дар инъикоси вазъи сиёсиву иқтисодии замон маводи зиёде ба табъ мерасонданд. Назаре ба саҳифаҳои матбуоти тоҷик дар даврони Иттифоқи Шуравӣ нишон медиҳад, ки таваҷҷуҳ ба ин мавзуъ дар гузаштаи начандон дури мо то кадом андоза муҳим ба шумор мерафт ва адибону публитсистон дар баррасӣ ва омӯзиши он чӣ саҳме доштанд. Яке аз публитсистоне, ки ба ин мавзуъ бисёр таваҷҷуҳ карда, дар баробари саҳифаҳои матбуот онро ба майдони васеи адабиёт низ ворид кардааст, шоири шаҳир А. Лоҳутӣ мебошад.

Дар замони ҷаҳонишавӣ пажуҳиши инъикоси масъалаҳои байналхалқӣ дар ВАО ва осори публитсистони алоҳида барои ҳамагуна ҷомеа аҳаммияти вижа дорад. Дар ин самт омӯзиши асарҳои ба ин мавзуъ бахшидашуда мувофиқи мақсад мебошад. Дар адабиёту публитсистикаи мо асарҳое, ки ба равандҳои сиёсии замон баҳо дода, ин мавзуъро аз ҳар ҷиҳат баррасӣ кардаанд, зиёданд. Эҷодкороне, ки ба ин мавзуъ рӯ овардаанд, пеш аз ҳама, мехоҳанд, чашми халқро ба рӯйдодҳои муҳимми ҷаҳонӣ кушода, онҳоро аз равандҳои хатарзои замон огоҳ намоянд. Ин ҳадафро мо дар рӯзгору осори бисёр адибони бузурги Шарқ низ ба хубӣ метавонем мушоҳида кунем, аммо А. Лоҳутӣ дар ин ҷода аз ҳамаи дигар эҷодкорон фарқ дорад. Тафовути ӯ дар ин масир аз дигар адибону публитсистон дар он аст, ки ӯ дар роҳи саодати синфи коргару деҳқон (табақаи мазлуми ҷомеа) ҳам бо қалам ва ҳам бо силоҳ мубориза бурдааст. Маҳз ҳамин омил оҳанги иҷтимоии осори назмиву насрии ӯро қавитар намуда, дар ин ҷода ба ӯ бартарӣ додааст. Муборизаҳои беамон ба муқобили мустамликадорони Англияву Россияи подшоҳӣ, Олмону Туркияи усмонӣ ва шарикони онҳо, ки давлатҳои ақибмондаи Шарқ, махсусан зодгоҳи шоир – Эронро ғорат кардан мехостанд, муносибат ва мавқеи адибро ба равандҳои сиёсиву иҷтимоӣ муайян кардааст. Дар ин ҷода махсусан муносибати золимонаи истисморгарон нисбат ба мазлумон ва бераҳмона ғорат кардани сарватҳои табиии кишварҳои ақибмонда аз тарафи давлатҳои сармоядории ғарбӣ ин адиби фаълаву деҳқонпарастро мутаваҷҷеҳ сохтааст.

А. Лоҳутӣ дар осори публитсистии худ ҳадафҳои нопоку ғаразноки давлатҳои қудратманди Аврупо ва Америкаро нисбат ба мамлакатҳои ақибмонда ошкор намуда, ҳадафҳои геополитикии кишварҳои сармоядориро сабабгори бадбахтии онҳо, махсусан Машриқзамин арзёбӣ мекунад. Аз ҳамин ҷост, ки ӯ иттиҳоди тамоми давлатҳои ақимондаи Шарқро ба муқобили истисморгарон муҳим мешуморад. Асарҳои дар ин самт таълифнамудаи Лоҳутӣ то ҳанӯз аҳаммияти худро гум накардаанд ва фарзияву пешниҳодҳои ӯ дар ин замина ҳоло ҳам арзишманд мебошанд, аз ин рӯ таҳқиқи мавзуи байналхалқӣ дар осори публитсистии Лоҳутӣ, махсусан дар давраи ҷаҳонишавӣ, бисёр муҳим аст.

Дарачаи таҳқиқи мавзуъ. Дар хусуси рӯзгору осори А. Лоҳутӣ, чи дар даврони Иттифоқи Шуравӣ ва чи дар даврони баъд аз пошхӯрии он пажуҳишҳои арзишманд дар се ҳавза – Тоҷикистону Россия ва Эрон анҷом дода шудаанд. Яке аз аввалин муҳаққиқони рӯзгору осори Лоҳутӣ С. Айнӣ ба шумор меравад. Устод Айнӣ ҳам дар «Намунаи адабиёти тоҷик» ва ҳам дар чанд мактубу мақолаи алоҳида доир ба осори гаронмояи А. Лоҳутӣ ибрози андеша намуда, махсусан, ба ҷанбаи иҷтимоӣ ва реалии ашъори ӯ баҳои баланд додааст. Муҳаққиқони русу тоҷик Э. Бертелс[1], А. Адилис[2], З. Османова[3], Я. Ориёнпур[4], Ғ. Амирӣ[5], А. Баширӣ[6], Ш. Ҳусейнзода[7], С. Табаров[8], Х. Мирзозода[9], Я. Исаев[10], Р. Мусулмониён[11], Ю. Акбаров[12], А. Абдуманнонов[13], Х. Отахонова[14], Х. Асозода[15], А. Маҳмадаминов[16] ва дигарон доир ба паҳлуҳои гуногуни зиндагинома ва осори ин адиби мумтоз таҳқиқот бурдаанд. Дар пажуҳишҳои ин муҳаққиқон ба осори А.Лоҳутӣ, асосан, аз нуқтаи назари адабиётшиносӣ баҳо дода шудааст, аммо тақрибан дар ҳамаи онҳо дар хусуси фаъолияти рӯзноманигорӣ ва руҳи публитсистии осори ӯ ишораҳо шудааст. Ин ба он хотир аст, ки фаъолияти эҷодии ӯ бо матбуот тавъам буд ва тамоми асарҳои ӯ аз ҳақиқати реалӣ сарчашма мегиранду қаҳрамонҳои асарҳояш низ шахсони воқеӣ ва таърихианд. Ҷанбаи иҷтимоии осори Лоҳутӣ аз ҷониби муҳаққиқони адабиётшинос аксаран дар асоси пажуҳиши намунаи осори назмии адиб мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Муҳаққиқон А. Саъдуллоев[17], И. Усмонов[18], А. Нуралиев[1] П. Гулмуродзода[2], Ф. Наҷмонов[3], М. Муродов[4], А. Азимов[5], С. Ҳайдаров[6], С.

---

[1] Бертелс, Э. Лоҳутӣ / Э. Бертелс // Девон. (Чопи форсӣ). – Москва: Нашриёти давлатии «Адабиёти бадеӣ», 1939. – С. 5-27.

[2] Адилис, А. Абулькасим Лахути / А. Адилис // Абулькасим Лахути. Избранное. – Москав: Государственное издательство художественной литературы, 1949. – С. 3-6.

[3] Османова, З. Жизнь и творчество Абулькасима Лахути / З. Османова // Абулькасим Лахути. Избранное. – Москва, 1959. – С. 5-12.

[4] Ориёнпур, Я. Аз Сабо то Нимо / Я. Ориёнпур. Ҷилди дуюм. – Теҳрон, 1351. – 480 с.

[5] Амирӣ, Ғ. Гузидаи ашъори Абулқосим Лоҳутӣ / Ғ. Амирӣ. – Кирмоншоҳ, 1384. – 232 с.

[6] Баширӣ, А. Дебоча / А. Баширӣ // Девони Лоҳутӣ. Чопи аввал. – Теҳрон: Сипеҳр, 1358. – С. 5-111.

[7] Ҳусейнзода, Ш. Санъаткори сазовори аср / Ш. Ҳусейнзода // Барои адабиёти сотсиалистӣ. – 1933. – №5-6. – С. 8-10.

[8] Табаров, С. Адиби сухандон ва муборизи майдон / С. Табаров. – Душанбе: Дониш, 1986. – 32 с.

[9] Мирзозода, Х. Абулқосим Аҳмадзода Лоҳутӣ / Х. Мирзозода // Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Ҷ.6. – Душанбе, 1963. – 257-272.

[10] Исаев, Я. Лоҳутӣ – սарояндаи револютсияи октябр / Я. Исаев // Шарқи сурх. – 1957. – №12.

[11] Мусулмонқулов, Р. Фуруғи шеъри ҷонпарвар / Р. Мусулмонқулов. – Душанбе: Ирфон, 1984.

[12] Акбаров, Ю. Ашъори Лоҳутӣ дар хориҷа / Ю. Акбаров, Ҳ. Шодиқулов // Ёдбуди Лоҳутӣ. – Душанбе: Дониш, 1974. – С. 209-217.

[13] Абдуманнонов, А. Абулқосим Лоҳутӣ / А. Абдуманнонов, Х. Отахонова, Ҳ. Шодиқулов. – Душанбе: Адиб, 1987. – 160 с.

[14] Отахонова, Х. Падидаҳои навҷӯӣ / Х. Отахонова. – Душанбе: Ирфон, 1982.; Чеҳраҳои шинохта. – Душанбе: Деваштич, 2004. – 176 с.

[15] Асозода, Х. Саргузашти устод Лоҳутӣ / Х. Асозода. – Душанбе: Деваштич, 2008. – 300 с.

[16] Маҳмадаминов, А. Сухан аз корномаи устод Лоҳутӣ / А. Маҳмадаминов. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 100 с.

[17] Саъдуллоев, А. Гузаргоҳ ва равзанаҳои абадият / А. Саъдуллоев // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Маводҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 32-38.

[18] Усмонов, И. Сарбози инқилоб / И. Усмонов // Садои Шарқ. – 1987. – №5.; Таърихи матбуоти тоҷик / И.К. Усмонов, Д. Давронов. – Душанбе, 2008. – 280 с.; Хизри раҳи аҳли адаб / И.Усмонов // Адабиёт ва санъат. – 2017. – 30 ноябр.

Гулов[7] ва Б. Қудбиддинов[8] дар мақолаву таҳқиқотҳои алоҳида дар хусуси фаъолияти журналистӣ ва баъзе ҷанбаҳои иҷтимоии асарҳои Лоҳутӣ ба таври умумӣ маълумот додаанд. Бо вуҷуди ин осори публитсистии А. Лоҳутӣ ба таври мушаххас таҳқиқношуда боқӣ мемонад, аз ин рӯ ин пажуҳишро метавон аввалин иқдоми таҳқиқи нисбатан пурраи публитсистикаи адиб ном бурд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзуъҳои илмӣ. Мавзуи диссертатсия як ҷузъи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи журналистикаи байналхалқӣ ва факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон мебошад.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқ. Мақсади асосии таҳқиқ тариқи таҳлил ва омӯзиши фарогири осори публитсистии ба мавзуъҳои байналхалқӣ бахшидаи А. Лоҳутӣ, маълум ва мушаххас кардани мавқеъ ва муносибати публитсист ба равандҳои сиёсии замон ба шумор меравад.

Вазифаҳои таҳқиқ. Дар доираи таҳқиқи мавзуъ ҳалли вазифаҳои зерин зарур шумурда мешавад:

– муайян кардани таъсири вазъи замон дар ташаккули шахсияти эҷодии адиб ва бархӯрди ӯ ба воқеаҳои сиёсии давр;

– нишон додани самтҳои асосии фаъолияти эҷодии адиб ва баррасии мавзуоти муҳимми рӯз дар назму насри ӯ;

– муаррифии фаъолияти рӯзноманигории Лоҳутӣ, робитаи ногусастании ӯ бо матбуот, таъсиси рӯзномаву маҷаллаҳо аз ҷониби ӯ ва нақши ин адиби публитсист дар рушди журналистикаи садаи XX;

– таҳлил ва таҳқиқи муносибату мавқеи адиб ба авзои сиёсии замон, ошкор сохтани аҳдофи давлатҳои абарқудрат дар алоқамандӣ ба муборизаи онҳо барои касби нуфуз аз нигоҳи А.Лоҳутӣ;

– нишон додани мавқеи масъалаҳои байналхалқӣ ва таснифоти мавзуии он дар публитсистикаи Лоҳутӣ;

– Истифодаи жанрҳои публитсистӣ зимни шарҳу тавзеҳи авзои минтақаву ҷаҳон (дар қолабҳои назму наср).

Объекти таҳқиқот осори публитсистии Лоҳутӣ мебошад, ки ба мавзуъҳои байналхалқӣ бахшида шудаанд;

---

[1] Нуралиев, А. Матбуоти хориҷӣ дар бораи А. Лоҳутӣ / А. Нуралиев // Адабиёт ва санъат. – 1987. – 22 октябр.

[2] Гулмуродзода, П. Маорифпарварӣ ва низоми нави ҷаҳон / П. Гулмуродзода. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 164 с.

[3] Наҷмонов, Ф. Ватандор / Ф. Наҷмонов // Садои Шарқ. – 1987. – № 12.; Як манбаи бедории фикри устод Лоҳутӣ / Ф. Наҷмонов // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Маводҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 28-36.

[4] Муродов, М. Публитсистикаи ҳаҷвӣ / М. Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 320 с.

[5] Азимов, А. Марзи сухан / А. Азимов. – Душанбе: Дониш, 2008 – 80 с.; Лоҳутӣ ва маҷалласи «БАС» / А. Азимов // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 52-53.

[6] Ҳайдаров, С. Лоҳутӣ ва журналистика / С. Ҳайдаров // Асрори сухан. (Маҷмуаи мақолаҳо оид ба масъалаҳои журналистика, адабиёт ва фолклор). – Хуҷанд: Ношир, 2017. – С. 167-170.

[7] Гулов, С. Устод Лоҳутӣ ва Тоҷикистон / С. Гулов // Омӯзгор. – 2017. – 21 декабр.

[8] Қутбиддинов, А. Хосияти публитсистика / А. Қутбиддинов, Ҷ. Раҳмонова. – Душанбе, 2018. – 164 с.

Предмети таҳқиқ. Таҳқиқи хосияти публитсистии асарҳои назмиву насрии адиб, ки ба мавзуъҳои мубрами байналхалқӣ бахшида шудаанд, предмети таҳқиқро ташкил менамояд.

Асосҳои назариявии таҳқиқ. Дар ин таҳқиқот ба осори назарии донишмандони маъруфи соҳаи публитсистика, хоса таҳқиқоти эътирофшудаи публитсистикашиносону адабиётшиносони хориҷиву дохилӣ В.В. Ворошилов, В.В. Ученова, Е.П. Прохоров, Я. Ориёнпур, А. Маниёзов, Х. Асозода, М. Имомзода, А.Н. Нуралиев, А.С. Саъдуллоев, И.К. Усмонов, П. Гулмуродзода, М. Муродов, А. Азимов, Ҷ. Саъдуллоев, М. Абдуллозода, Ш. Муллоев, М. Муқимов, А. Абдуманнонов, С. Гулов, С. Ҳайдаров, Б. Қутбиддинов ва дигарон такя карда шудааст.

Асосҳои методологии таҳқиқ. Усулҳои асосии таҳқиқоти мазкур таърихӣ-муқоисавӣ, таҳлили анъанавӣ ва контентӣ (муҳтавоӣ) ҳамчунин таҳлили мантиқӣ аст. Истифодаи ин усулҳо имкон медиҳад, ки сатҳи баррасии мавзуъ ва масъалаҳои байналхалқӣ дар асарҳои алоҳида ва мавқеъгирии публитсист ба воқеаҳои муҳимми замон муайян карда шавад. Дар раванди пажуҳиш ҳамзамон усулҳои таҳқиқи гнесиологӣ ва шарҳу тафсири илмӣ низ аз мадди назар дур намондаанд.

Сарчашмаҳои таҳқиқ мақолаҳо, хитобаҳо, очеркҳо, назми иҷтимоӣ ва дигар намунаи осори публитсистии фарогирандаи мавзуоти байналхалқии адиб, ки, асосан, дар нимаи аввали асри ХХ эҷод шуда, дар саҳифаҳои матбуоти замон ва маҷмуаву куллиёти адиб чоп шудаанд, ташкил медиҳанд.

Навгониҳои илмии таҳқиқ. Публитсистикаи А. Лоҳутӣ паҳлуҳои гуногуни ҳаёти сиёсию иҷтимоии замонашро фаро гирифта, он то ҳол ба таври мушаххас мавриди пажуҳиш қарор нагирифтааст. Масъалаҳои байналхалқӣ як паҳлуи бисёр қавии публитсистикаи адибро дар бар мегирад, ки он ҳамчун объекти таҳқиқот комилан нав мебошад. Навгониҳои таҳқиқ, пеш аз ҳама, бо он асоснок карда мешавад, ки мавзуи масъалаҳои байналхалқӣ дар публитсистикаи А. Лоҳутӣ бори аввал ба пажуҳиш кашида мешавад ва онро метавон ҳамчун як таҳқиқоти фарогир дар ин ҷода унвон кард.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Нақши замон ба таъсири шахсияти сиёсиву эҷодии Лоҳутӣ, таъсири фаъолияти иҷтимоии адиб ба руҳияи осораш, дигаргуниҳо дар осори даврони аввали эҷодиёти ӯ.

2. Робитаи зич пайдо намудани Лоҳутӣ бо матбуоти замон аз даврони ҷавонӣ ва таъсири он дар кулли осори боқимондаи адиб.

3. Таваҷҷуҳи хосаи Лоҳутӣ ба масъалаҳои байналхалқӣ дар давраҳои мухталифи эҷодии ӯ, тараннуми озодии синфи коргару деҳқон дар ҳама гуна сохти сиёсӣ.

4. Таҳлили равандҳои сиёсии замон дар асарҳои публитсистии мазмуни байналхалқидошта, пешгӯии паёмадҳои воқеаву рӯйдодҳои мушаххас дар асарҳои алоҳида, аҳаммияти сиёсии фарзияҳои пешбинишуда ва алоқамандии он ба вазъи сиёсии ҷомеаи муосир.

5. Инъикоси муборизаҳои идеологӣ ва сиёсии публитсист дар муқобили давлатҳои сармоядорӣ ва қувваҳои истисморгаре, ки синфи коргару деҳқонро истисмор мекунанд, дар осори публитсистии адиб.

6. Лоҳутӣ ва рушди масъалаҳои байналхалқӣ дар назми муосири тоҷик, эҷоди аввалин шеърҳо дар мавзуоти муборизаҳои сиёсии истилогарони аврупоӣ ба муқобили ИҶШС, Ҷанги якуми ҷаҳон ва омилҳои он, ба қудрат расидани ҳукуматҳои фашистӣ дар Аврупо, ҳуҷуми Олмони фашистӣ ба ИҶШС, ҷанги сард ва сиёсати геополитикии Америка дар адабиёту публитсистикаи тоҷик.

7. Истифодаи имконоти жанрҳои публитсистӣ дар шарҳи мавзуъ ва масъалаҳои байналхалқӣ; мақола, нигориш, мактуб, фелетон ва памфлет жанрҳои серистеъмол дар баррасии мавзуъҳои сиёсати ҷаҳонӣ дар публитсистикаи Лоҳутӣ.

8. Назми публитсистии Лоҳутӣ ва фарогирии масъалаҳои мубрами байналхалқӣ дар он, жанрҳои публитсистӣ дар қолаби назм, назми иҷтимоӣ силоҳи муҳимми мубориза зидди муфтхӯрону истисморгарон.

Аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ. Ҷанбаи назарии рисола тасаввуротро дар хусуси таъсири осори публитсистии адибон дар мисоли публитсистикаи А. Лоҳутӣ ба мафкураи одамон, дар алоқамандӣ ба ҳодисаҳои сиёсиву иҷтимоӣ тавсеа мебахшад. Ин таҳқиқ муносибат ва мавқеи публитсистро ба масъалаҳои байналхалқӣ мушаххас намуда, воридшавӣ ва рушди ин мавзуи муҳимро дар публитсистика ва адабиёти тоҷик равшан месозад.

Натиҷаҳои таҳқиқотро рӯзноманигорон, донишҷӯёни факултетҳои филологӣ, сиёсатшиносон, мутахассисоне, ки дар соҳаҳои гуногуни ВАО фаъолият доранд, метавонанд истифода баранд. Таҳқиқоти мазкур ҳамчунин барои пажуҳишҳои дигар, таълим дар факултаву шуъбаҳои журналистӣ барои курсҳои махсусу дарсҳои интихобӣ мавод дода метавонад. Инчунин дар асоси маводи диссертатсия таҳияи монография ва воситаҳои таълимӣ низ имконпазир аст.

Мутобиқати мавзуи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия дар мавзуи «Масъалаҳои байналхалқӣ дар публитсистикаи Абулқосим Лоҳутӣ» ба доираи мавзуъ ва масъалаҳои таҳқиқии шиносномаи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ мувофиқ аст.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ. Диссертант аснои таҳқиқот таҳлили маводи ҷамъоварда, таълифи мақолаҳои илмӣ ва диссертатсия мустақилият дошта, дар раванди корҳои таҳқиқотӣ бо роҳбари илмӣ машваратҳои илмӣ намудааст. Мақолаҳои илмии диссертант ҳосили пажуҳишҳои ӯ буда, ҳаммуаллиф надорад.

Тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ. Мундариҷа ва қисматҳои асосии диссертатсия дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва умумидонишгоҳии илмию амалӣ ва назариявии зерин дар шакли маърузаҳо баён шудаанд: конференсияҳои ҷумҳуриявии илмию амалии «Дипломатияи об ва омилҳои фарогири он дар бозтоби воситаҳои ахбори оммаи кишварҳои Осиёи Марказӣ» (Душанбе, 25-26-уми ноябри соли 2019), «Публитсистика ва баъзе масъалаҳои

он дар даврони истиқлолият» (Душанбе, 30-юми сентябри соли 2022), «Радиои муосири тоҷик: вазъ ва дурнамо» (Душанбе, 6-уми апрели соли 2023); конференсияи умумидонишгоҳии илмию назариявӣ дар мавзуи «Пажуҳиши журналистикаи байналхалқӣ: мушкилот ва дурнамо» (Душанбе, 2-юми марти соли 2021), инчунин дар конфронсҳои анъанавии ҳамасолаи апрелии ҳайати устодону кормандони ДМТ (солҳои 2018-2023).

Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи журналистикаи байналхалқии факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (суратмаҷлиси №4, аз 20.10.2022) ва ҷаласаи шурои олимони факултети журналистикаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (суратмаҷлиси №5, аз 30.01.2023) баррасӣ гардида, барои ҳимоя пешниҳод шудааст.

Нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия. Мазмуну моҳияти асосии диссертатсия дар 10 мақолаи илмӣ, ки 4-тои он дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидаанд, инъикос ёфтааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, 6 фасл, хулоса, пешниҳодот ва феҳристи адабиёт иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 194 саҳифаи чопи компютериро ташкил медиҳад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚ

Дар **муқаддима** аҳаммияти мавзуи таҳқиқ, дараҷаи омӯзиши он, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ, сарчашмаҳои пажуҳиш, навгониҳои таҳқиқ, арзиши назарию амалӣ, асосҳои методологии таҳқиқ ва муҳимтарин нуктаҳое, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд мушаххас гардида, заминаҳои асосии мавзуъ дар робита ба манбаъҳои илмию адабӣ асоснок ва муаррифӣ шудаанд.

Боби аввали диссертатсия **“Назаре ба рӯзгор ва осори Абулқосим Лоҳутӣ”** ном гирифта аз ду фасл иборат аст.

Дар фасли аввал – “**Нақши замон ба зиндагӣ ва ташаккули шахсияти эҷодии Лоҳутӣ”** бештар ба саҳифаҳои нисбатан камомӯхташудаи зиндагонии адиб таваҷҷуҳ зоҳир гардида, аз он воқеаву руйдоде ёдоварӣ шудааст, ки дар ташаккули шахсияти сиёсиву эҷодии ӯ таъсири бештар доштанд. Омӯзиши рӯзгори А. Лоҳутӣ нишон медиҳад, ки фаъолияти сиёсии ӯ дар Эрон – иштирок дар инқлобҳои озодихоҳӣ ва машрутия, фаъолият дар дастаҳои жандармерӣ, роҳбарӣ намудани инқилоби Табрез дар соли 1922, ки дар таърих бо номи “Шӯриши Лоҳутихон” маъруф аст; кору зиндагӣ дар Туркия, ки ду карат дар байни солҳои 1914-1915 ва 1918-1921 ба онҷо ҳиҷрат карда буд; ба ИҶШС гузаштани ӯ ва дар вазифаҳои гуногуни иҷтимоиву сиёсии давлати шуравӣ кор карданаш барои то дипломати Шарқи мусалмонӣ ва сиёсатмадори шинохтаи байналмилалӣ камол ёфтани ӯ мусоидат кардаанд. Дар маҷмуъ ин ҳама роҳи пурпечу тоби ҳаёт дар камол ёфтани Лоҳутӣ ҳамчун як шахсияти сиёсиву эҷодӣ мусоидат кард. Пушти сар кардани ин ҳама мушкилиҳо ӯро аз як бачаи саркаши кафшдӯзи маҳаллаи Барзадимоғи Кирмоншоҳ то чеҳраи намоёни сиёсӣ, яке аз пешвоёни инқилобҳои мардумии Эрон, муассиси як қатор ташкилоту ҷамъиятҳои сиёсиву иҷтимоӣ дар Туркия, сиёсатмадор ва идеологи барҷастаи

Иттифоқи Шуравӣ рушд доданд. Фаъолияти сиёсиву иҷтимоӣ дар фазои гуногун ба эҷодиёташ ҳам бетаъсир намонд. Дар ҷодаи эҷод ӯ аз як сарояндаи ашъори соддаи ошиқонаву тасаввуфӣ то ба шоири интернатсионалист, яке аз асосгузорони назми инқилобии Шарқ камол ёфт. Дар заминаи муборизаҳои сиёсӣ матбуотро муҳимтарин омили мубориза бо душманони идеологӣ шинохт ва дар ҳамаи марҳилаҳои ҳаёташ – ҳам дар Эрону Туркия ва ҳам дар ҷумҳуриҳои Иттифоқи Шуравӣ, барои тараққӣ додани он кӯшиш намуда, дар ин ҷода ҳам хизматҳои шоёнеро анҷом дод. Лоҳутӣ барои ташкилу рушди як қатор рӯзномаву маҷаллаҳо, аз ҷумла "Чантаи побараҳна", "Шарқ", "Бесутун" дар Эрон, маҷаллаи "Форс" дар Туркия, "Тоҷикистони сурх", "Деҳқони камбағал", "Барои адабиёти сотсиалистӣ" ва як қатор нашрияҳои дигар дар Тоҷикистон саҳми арзишманд гузоштааст. Дар диссертатсия ҳамаи ин марҳилаҳои зиндагии публитсист дар алоҳидагӣ, бо овардани мисолҳои мушаххас ва такя ба манбаъҳои боэътимод мавриди пажуҳиш қарор гирифтааст.

Дар фасли дуюми ин боб – "**Самтҳои асосии фаъолияти эҷодии А. Лоҳутӣ"** самтҳои гуногуни эҷодиёти публитсист мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. А. Лоҳутӣ аз ҷумлаи он адибонест, ки тақрибан дар ҳама соҳаҳои эҷод ҳунар озмудааст. Паҳлуҳои эҷодиёти ӯ аз назму наср, публитсистика, дрматургия, тарҷумаи асарҳои адибони хориҷӣ бо забони форсӣ-тоҷикӣ ва, баракс, аз форсӣ-тоҷикӣ бо русӣ иборат мебошад.

Тақрибан дар ҳамаи соҳаҳои эҷод, ки Лоҳутӣ ба онҳо рӯ овардааст, муваффақ шудаву маҳбубият пайдо кардааст, вале чизе, ки ба ӯ шуҳрати ҷаҳонӣ овардааст, ин назми баландмазмуну реалистонаи ӯ мебошад. Фаъолияти шоирии А.Лоҳутиро бо дарназардошти муҳити эҷодӣ ва замониву макони метавон ба се марҳилаи умумӣ ҷудо кард, ки он аввалин самти ташхисие дар муайян кардани ҷавҳари иҷтимоии ашъори ӯ ба ҳисоб рафта метавонад:

1. Фаъолияти эҷодӣ дар Эрон
2. Ҳиҷратҳои муваққатӣ дар Ироқу Туркия
3. Зиндагӣ ва эҷод дар Иттифоқи Шуравӣ

Осори офаридаи ин адиби маъруф дар ҳар яке аз ин марҳилаҳо дар камолоти ӯ (ҳамчун шахсият) бо мавзуъ, услуб ва афкори иҷтимоию сиёсиаш фарқ мекунанд.

Аз он ки рӯзгори Лоҳутӣ дар Эрон, асосан, ба муборизаҳои сиёсӣ ба муқобили сохти шоҳӣ ва империалистони хориҷӣ сипарӣ шудааст, ашъори дар ин давра эҷодкардаи ӯ ҳам аксаран "мазмуни даъватӣ ва оҳанги публитсистӣ"[1] доштанд ва мардумро ба майдони мубориза мехонданд. Ашъори ин давраи эҷодиёти шоир бо мазмуни рӯзмаррагии худ ҳамагӣ дар рӯзномаҳои замон чоп шудаанд. Дар ин ашъор Лоҳутӣ аз услуби образнок баён кардани фикр ва фаровон истифода кардани санъатҳои бадеии шеър сарфи назар кардааст.

Хусусияти фарқкунандаи ашъори дар ҳиҷратҳои муваққатӣ навиштаи А.Лоҳутӣ, ки дар Ироқ ва аксаран дар Туркия эҷод шудаанд, бо рамзу киноя ва

[1] Абдуманнонов, А. Абулқосим Лоҳутӣ / А. Абдуманнонов, Х. Отахонова, Ҳ. Шодиқулов. – Душанбе, 1987. – С.7.

обуранги бадеӣ ифода кардани масъалаҳои муҳимми сиёсии замон аз ҷониби шоир мебошад. Пажуҳишгарони эҷодиёти адиб ба ашъори ҳангоми муҳоҷират навиштаи ӯ баҳои баланд дода, аз ҷойгоҳи муҳимми онҳо дар осори боқимондаи шоир ёдовар шудаанд. Худи шоир дар тарҷумаи ҳолаш сабаби рӯ овардан ба тамсилро дар ашъори замони муҳоҷират шарҳ дода, навиштааст, ки "агар матлабро ошкор мегуфтам сензураи ҳарбии Туркия, ки дар зери назорати инглисҳо буд, ашъори зиддиимпериалистии маро ҳаргиз ба матбуот роҳ намедод"[1].

Дар давраи ҳаёту фаъолияташ дар ИҶШС Лоҳутӣ дар эҷодиёташ "чун муборизи фаъол ва тарғибкунандаи ҳаёти нав"[2] баромад мекунад. Аз рӯзҳои аввали ба Иттифоқи Шуравӣ омадан то оғози давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ мундариҷаи асосии назми иҷтимоии адибро мавзуи сохтмони сотсиализм дар тамоми мамлакатҳо, инъикоси кулли воқеаҳои давлати советӣ, одамони он, бинокорони ҷамъияти нав, ҳамаи масъалаҳои идеологӣ ва майлу рағбати бешумор, ки бо мубориза барои сохтмони сотсиалистӣ вобаста буданд, аҳамияти байналхалқии ғалабаи сотсиализм, тарғиби дӯстии байни миллатҳо ташкил медиҳанд.

Маҷмуан, дар ҳамаи давраҳои эҷодии худ шоир, пеш аз ҳама, ба мавзуъҳои иҷтимоӣ рӯ оварда, дар ҳар як шеъраш як воқеа ё мавзуи муҳимми марбут ба ҳаёти халқро бо услуби бадеиву публитсистӣ таҳлилу баррасӣ кардааст. Оҳанги иҷтимоӣ дар тамоми ашъори боқимондаи ӯ бо ҳиссиёти баланди ватандӯстӣ, муборизаҳои хастанопазири синфӣ ва муҳимтар аз ҳама садоқат ба ҳадафи доимӣ – пуштибонӣ аз халқи мазлум маълум шуда меистад.

Дар баробари назми оламшумулаш А.Лоҳутӣ дар ҷодаи наср низ қувваозмоӣ карда, чанд асари арзишманди насрӣ ба мерос гузоштааст, ки дар омӯзиши рӯзгори ӯ ва вазъи иҷтимоиву иқтисодии замони зиндагиаш маълумоти фаровоне медиҳанд. Дар ин қисмати диссертатсия чанд асари насрии ӯ, аз ҷумла «Тарҷумаи ҳол», «Саргузашти ман», «Хон-доӣ», «Як тиру се нишон» ва «Зиндагонии ман», ки ба Лоҳутӣ нисбат дода мешавад, мавриди таҳлилу баррасии илмӣ қарор гирифтааст. Ин асарҳо дар асоси инъикоси масъалаҳои муҳими иҷтимоиву сиёсии замон, услуби нигориши нависанда, жанри онҳо сирф асарҳои публитсистӣ ба шумор мераванд. Барои мисол дар "Саргузашти ман" публитсист дар баробари дар хусуси зиндагии хонаводаи худ маълумот додан, ҳақиқати рӯзгори нобасомону вазъи душвори ҷомеаи Эрони охирҳои асри XIX-ро ба қалам додааст.

Асарҳои насрии А.Лоҳутӣ бо воқеияти таърихӣ, руҳияи муборизиву халқпарварона ва арзиши баланди ахлоқии худ ҷойгоҳи махсус доранд. Ба таъкиди профессор А.Саъдуллоев «воқеияти сотсиалистӣ, ки наср ва публитсистикаи Лоҳутӣ аз он бархӯрдор аст, неруи бузурге будааст, ки тамоюли инкишофи инсониятро дар заминаҳои таҳқиқи илмӣ мушаххас мегардонанд, эҳсосу пешомадҳоеро ба миён меоранд, ки чун уфуқҳои

[1] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ. 6 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: НДТ, 1963. – С.171.
[2] Очерки таърихи адабиёти советии тоҷик. Қисми 1. – Сталинобод, 1956. – С. 54.

муҳташами фалсафӣ шинохта мешавад»[1]. Дар асарҳои насрии адиб мо дар баробари воқеяти замон ва таҳлили амиқи вазъи иҷтимоиву сиёсӣ ва иқтисодии ҷомеаҳои гуногун, ки худи ӯ дар он зиндагӣ кардааст, шоҳиди маҳорати баланди нигорандагии Лоҳутӣ дар ин самти эҷод мегардем. Забони асарҳои насрии ӯ оммафаҳм буда, нависанда кӯшиш кардааст, ки ба воқеаҳои реалӣ ҷомаи бадеӣ пӯшонда, онҳоро таъсирнок баён кунад. Дар тасвири лаҳзаҳои ҷудогона бозарофат сухан гуфтан хусусияти хоси насри Лоҳутӣ ба шумор меравад, ки ин усули баён ҷолибияти асарҳои насрии ӯро бештар кардааст.

Фаъолияти рӯзноманигорӣ ва эҷоди асарҳои публитсистӣ барои матбуот, ки як бахши қавӣ ва асосии эҷодиёти А.Лоҳутӣ ба ҳисоб меравад, аз замони барои таҳсил ба Теҳрон рафтан ва шиносоӣ пайдо кардани ӯ бо ҳавзаҳои инқилобӣ шурӯъ гардидааст. Дар ҳаракатҳои мардумии солҳои 1907-1911 Лоҳутӣ ва ҳамсафонаш бо назардошти таъсири амиқи матбуот дар бедории шуури мардум ва даъвати омма ба муқобили сохти шоҳӣ аз ин қувва бештар истифода мекунанд. Дар ҳамин давра ҳаҷвияву ашъори инқилобии Лоҳутӣ дар рӯзномаҳои маъруфи “Эрони нав”, “Чантаи побараҳна”, “Шарқ” ва дигар рӯзномаҳои демократии Эрон пайваста нашр мегардид.

Дар соли 1916 Лоҳутӣ дар Кирмоншоҳ газетаи наверо бо номи “Бесутун” нашр мекунад. Ин газета органи ташкилоти сиёсии “Фирқаи коргарӣ” ба шумор мерафт, ки онро низ Лоҳутӣ бо ҳамдастии шариконаш ташкил намуда буд.

Дар солҳои муҳоҷират дар Туркия Лоҳутӣ дар ҳамдастӣ бо равшанфикрони эронии муҳоҷир, аз ҷумла Ҳасанхони Муқаддам (Алии Наврӯз) маҷаллаи «Форс»-ро бо забонҳои форсиву фаронсавӣ таъсис медиҳад.

Баъди ба ИҶШС омаданаш низ Лоҳутӣ аввал бо матбуоти Нахҷувону Озарбойҷон ва Гурҷистон ҳамкорӣ кардааст. Робитаи ӯ бо матбуоти тоҷикӣ ва Тоҷикистон маҳз дар ҳамин давра ба вуҷуд омад. Дар рӯзномаву маҷаллаҳои «Овози тоҷик», «Дониш ва омӯзгор», «Раҳбари дониш», «Тоҷикистони сурх», «Барои адабиёти сотсиалистӣ», «Пионери Тоҷикистон», «Роҳи Ленинӣ», «Комсомоли Тоҷикистон» ва ғайра дар баробари шеъру достонҳо, мақола, очерку лавҳа ва мактубҳои зиёди ӯ ба нашр расидаанд, ки фарогири мавзуву масъалаҳои гуногунанд.

Пажуҳиш нишон дод, ки А. Лоҳутӣ дар рушди матбуоти тоҷик бо фаъолияти ташкилотчигӣ, маҳорати эҷодӣ, муҳаррирӣ ва роҳбариву роҳнамоии худ хизматҳои шоён анҷом додааст. Таъсиси аввалин нашриёти давлатӣ дар Тоҷикистон дар соли 1925 бо кумаки ӯ, ки ҳамзамон аввалин директори ин муассиса буд, барои рушди матбуот дар кишвар нақши бориз гузоштааст. Ҳамчунин устод Лоҳутӣ дар тарбияи кадрҳои журналистӣ дар кишвари мо саҳми арзишманде дорад.

Боби дуюми диссертатсия – **“Махсусияти ғоявӣ ва таносуби мавзуъҳои байналхалқӣ дар публитсистикаи А. Лоҳутӣ”** низ аз ду фасл иборат буда, ба таҳлилу баррасии мавзуъҳои байналхалқӣ дар осори публитсистии адиб ва мавқеъгирии ӯ дар баробари муҳимтарин воқеаҳои замон бахшида шудааст.

---

[1] Саъдуллоев, А. Гузаргоҳ ва равзанаҳои абадият / А. Саъдуллоев // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 33.

Фасли аввали ин боб – “**Таснифоти мавзуии масъалаҳои байналхалқӣ”** класификатсияи мавзуии масъалаҳои байналхалқӣ дар осори публитсистии адибро фаро гирифтааст. Дар ин қисми диссертатсия мавзуъҳои байналхалқии публитсистикаи адиб шартан ба 4 қисм ҷудо карда шудааст:

- Масъалаи Шарқ
- Аврупо ва сиёсати мустамликавии Англия
- Сари қудрат омадани фашизм дар Аврупо
- Америка ва сиёсати геополитикии он

Дар ин доира асарҳои ба мавзуи “Масъалаи Шарқ” бахшидаи Лоҳутӣ бартарият дорад. Дар аввалин шеърҳои эҷодкардаи ӯ васфи хубиву зиштиҳои Шарқ, проблемаву муаммои он ба назар ҷилвагар мешавад. Дар ин доира адиб, пеш аз ҳама, муносибатҳои сиёсиву иқтисодии мамлакатҳои муқтадири сармоядории ғарбиро бо давлатҳои Шарқ ва ё “зиддияту кашокаши байни давлатҳои Аврупоро дар сари тақсимоти сарвату сарзамини Шарқ ифода мекунад”[1]. Лоҳутӣ ба ин масъалаи муҳимми сиёсати байналхалқӣ дахолат карда, пеш аз ҳама, аҳли Шарқро ба иттиҳод ва ҳифзи марзҳову сарватҳои табиияшон даъват менамояд ва онҳоро ба мубориза зидди истилогарони хориҷӣ мехонад.

Дар баробари ин ӯ бекифоятии режимҳои сиёсӣ дар ҷомеаи шарқи мусалмонӣ, нуфузи барзиёди руҳониён дар корҳои давлатдорӣ, беҳиммативу камсайъии шарқиён, табиатии ғуломии мардуми ин минтақаи бузурги олам, камсаводиву аз кори ҷамъиятӣ дур будани занон, бегонапарастӣ ва фирефтаи фарҳанги ғайр шудани гурӯҳе аз пешқадамони Шарқро сабабгори асосии ақибмонии Машриқзамин арзёбӣ мекунад. Ин мазмунро адиб дар асарҳои “Хитоб ба миллати Эрон”, “Ё ҳар ду”, “Шамъу парвона”, “Қурбони рӯшноию нуру сафои Шарқ”, “Яке Руму яке Юнон парастад”, “Нӯшам ба шодмонии он дам шароби сурх”, “Гар бихоҳӣ, метавонӣ”, “Бархез”, “Эй фаълаи Машриқ, алами сурх ба по кун”, “Таронаи инқилоб” ва даҳҳо асарҳои дигар ба таври возеҳ баён доштааст.

Масъалаи Аврупо ва сиёсати мустамликавии кишварҳои аз нигоҳи иқтисодӣ пешрафтаи он дар осори публитсистии А.Лоҳутӣ аз замоне, ки фишори неруҳои истилогари Англия ва Россияи подшоҳӣ ба Эрон зиёд мешавад, мавқеи марказӣ касб мекунад. Дар ашъори то ба Иттифоқи Шуравӣ омадан эҷодкардаи худ дар алоқамандӣ ба сиёсати мустамликавии кишварҳои абарқудрат Лоҳутӣ аз халқи Эрон ва умуман оммаи Шарқ даъват мекунад, то ба муқобили англисҳо ва дигар душманони хориҷӣ, ки ватани онҳоро мустамликаи худ карда, ба озодӣ ва истиқлолияти онон таҷовуз намудаанд, мубориза баранд ва озодии худро рӯёнда гиранд.

Пас аз муҳоҷират ба Иттифоқи Шуравӣ ва шиносоӣ бо идеологияи давлати советӣ диди Лоҳутӣ ба масъалаҳои байналхалқӣ то андозае тағйир меёбад. Дигар ӯ дар мубориза бо сармоядорон ҳамчун пуштибони синфи коргару деҳқони тамоми ҷомеаи ҷаҳонӣ мурочиат мекунад ва онҳоро ба

[1]Ваҳҳобов, Р. Абулқосим Лоҳутӣ ва «Масъалаи Шарқ» / Р. Ваҳҳобов // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Маводҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 60.

мубориза барои озодӣ мехонад. Давлати Шуравиро Лоҳутӣ ҳамчун такягоҳи асосии синфи коргари дунё тасвир намуда, мамлакатҳои сармоядории Аврупоро поймолкунандагони ҳуқуқи коргарон ва идомадиҳандагони анъанаҳои феодалӣ дар шакли нав ба риштаи тасвир мекашад. Дар шеъру достонҳои худ вобаста ба мавзуъҳои сиёсати байналхалқӣ нақши харобкоронаву хасмонаи истисморгарони ғарбиро ошкор намуда, мазаммат менамояд. Чунончӣ, дар шеъру достонҳои “Босмачӣ”, “Мо зафар хоҳем кард”, “Тоҷикистон”, “Ба коргарони Боку”, “Сафари Фарангистон” дар симои давлатҳои сармоядории Аврупо пуштибони ҷараёнҳои сиёсиеро мебинад, ки мехоҳад мазлумони нав ба озодӣ расидаро дубора ғулому бандаи худ кунанд.

Бо вуҷуди бархурдҳои тунду тезаш вобаста ба мавқеи сиёсии давлатҳои ғарбӣ Лоҳутӣ аз омӯзиши фарҳанги онҳо ҳеҷ гоҳ рӯй намегардонад ва аз дигар адибони советӣ низ даъват ба амал меорад, ки “мероси мадании тамоми оламро аз худ карда, онро ба манфиати сотсиализм”[1] кор фармоянд.

Асарҳои ба мавзуи сари қудрат омадани фашизм дар Аврупо ҳанӯз аз оғози солҳои сиюми асри гузашта дар осори публитсистии ӯ пайдо шудаанд. Дар шеърҳои “Фардо”, “Ба коргарони Боку”, “Шолой ва Фюрист”, “Ба челюскиниҳо”, “Сигнал”, “Аз халқи Тоҷикистон ба халқи Испания”, “Дар ҷаҳони бедод” ва як қатор шеъру достонҳои дигари ӯ дар ин хусус ишораҳо шудааст. Ӯ аз аввалин рӯзҳои ба қудрат расидани ин низом дар баъзе давлатҳои Аврупо онро маҳкум намуда, халқи ҷаҳонро муқобили ин ҷараён даъват мекард. Аз ҷумла ҳамлаи Италияи фашистӣ ба Ҳабашистон, ки миёнаҳои солҳои сиюми асри гузашта рух дода буд, нафрати ӯро ба ин равияи номатлуб ба маротиб афзуд. Ин рафтори зиддибашарии фашистони итолиёвиро, ки дар он асосан мардуми осоишта, хоса кӯдакону занон қурбон шудаанд, адиб дар шеъри “Дар ҷаҳони бедод” ба шиддат маҳкум кардааст.

Фашист ҳам аз ҷинси башар гар ба шумор аст,
Хунхортар аз ҷинси башар ҷонваре нест[2].

Баъди оғози Ҷанги Бузурги Ватанӣ А.Лоҳутӣ ба ҳайси идеологи барҷастаи шуравӣ бо як қатор шеърҳои ҷангиву ватандӯстона баромад мекунад. Ба таъкиди А.Абдуманнонов “руҳи ҷаговаронаи шеъри ӯ, ки дар тули тамоми роҳи эҷодиаш хомӯш намешуд, дар ашъори ин давра бо қувваи садчанд зуҳур намуд”[3]. Баъди сар даровардани Германияи фашистӣ ба ҳудуди ИҶШС аз миёни тамоми адибони Тоҷикистон шеъри аввалинро зидди Гитлеру ҳамсафонаш Лоҳутӣ навишта дар рӯзномаи “Тоҷикистони сурх” нашр намудааст. Ин шеър дар шумораи 24-уми июни соли 1941, нахустин шумораи баъди ҳуҷуми Германия ба ИҶШС бо номи “Халқи Советӣ ҷумла мусаллаҳ шаванд” нашр гардидааст. Баъдан, он дар маҷмуаву куллиёти шоир бо номи “Мӯр ва офтоб” бо андак таҳрир чоп шудааст.

Баъд аз ин шеър ҳам Лоҳутӣ то анҷоми Ҷанги Бузурги Ватанӣ қариб дар ҳар шумораи “Тоҷикистон сурх” шеъру достонҳои нав ба нави худро нашр

[1] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 236.
[2] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ.2 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Адиб, 2014. – С. 143.
[3] Абдуманнонов, А. Абулқосим Лоҳутӣ / А. Абдуманнонов, Х. Отахонова, Ҳ. Шодиқулов. – Душанбе, 1987. – С. 60.

карда, гоҳе аз қаҳрамониҳои фарзандони советӣ дар фронт ва гоҳе аз музаффариятҳои меҳнаткашон дар ақибгоҳ қисса мекард.

Доир ба Америка дар осори публитсистии то давраи баъди Ҷанги дуюми ҷаҳонии Лоҳутӣ ишораҳо ҳастанд, аммо онҳо бештар ба қудрати иқтисодии ин давлат ва пешрафти саноат дар он рабт мегиранд. Дар хусуси қудрати сиёсии Америка ва нақши он дар сиёсати геополитикии сайёра аз солҳои баъдиҷангӣ шеъру мақолаҳои шоир пайдо шудан мегирад. Як таваҷҷуҳ ба таърихи Америка ҳам нишон медиҳад, ки маҳз дар ҳамин замон ин давлати абарқудрати дунё ҳамчун яке аз пештозони сиёсати геополитикии ҷаҳон дар баробари Иттифоқи Шуравӣ сар баланд кард ва аз иқтидори сиёсии худ ба таври ошкоро хабар дод.

Нахустин шеърҳои зиддиамрикоии Лоҳутӣ дар заминаи ҷангҳои байни Америка ва давлатҳои шарқӣ дар нимҷазираи Корея навишта шудаанд. Дар ин радиф метавон шеърҳои "Дар Кура" (Корея, - З.Б.), "Духтари халқи далер", "Ба халқи Кура", "Офтоб дар қатра", "Эй духтари халқи Кура, эй марди Кура" ва дигарҳоро ном бурд. Дар ин асарҳо, ки аз олитарин намунаҳои осори публитсистии оғози солҳои 50-уми асри гузашта вобаста ба масъалаҳои байналхалқӣ мебошанд, Лоҳутӣ аз дахолати Америка ба корҳои сиёсии кишварҳои Шарқ ва халалдор намудани сулҳи ҷаҳонӣ сухан меронад.

Дар ҳама асарҳои ба сиёсати геополитикии Америка бахшидаи худ Лоҳутӣ онро ҳамчун як кишвари аз нигоҳи иқтисодӣ ва низомӣ пешрафта эътироф мекунад, вале ба сиёсати ҷаҳонгирии он зид мебарояд. Сиёсати мустамликавии Америкаро идомаи сиёсати мустамликавии Англия ва дигар кишварҳои империалистии аврупоӣ дар ҷаҳон медонад, ки ба зарари кишварҳои ақибмонда меанҷомад ва хусусияти зиддибашарӣ дорад.

Дар фасли дуюми ин боб, ки **"Муносибат ва мавқеи адиб ба авзои сиёсии замон"** ном дорад, шарҳи масъалаҳои байналхалқӣ аз нуқтаи назари Лоҳутӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, мавқеъ ва муносибати ӯ ба воқеаву рӯйдодҳои муҳими сиёсии замон, аз қабили ҳуҷуми империалистони хориҷӣ ба давлатҳои ақибмондаи Машриқ, ҷанги якуми ҷаҳонӣ, инқилоби Октябр дар Россия, рақобати системаиҳои сотсиализм ва капитализм, Ҷанги Бузурги Ватанӣ, муборизаҳои геополитикии ИҶШС ва ИМА муайян шудааст.

Дар оғози муборизаҳои сиёсии худ дар Эрон Лоҳутӣ ба хотири озодӣ ва саодати халқи мазлум вориди майдонҳои ҷанг шуда, ба муқобили ҳукумати шоҳӣ, ки барои бақои тоҷу тахт пайваста халқи мазлумро ғорат мекард, мубориза бурдааст. Дар ҳамин замина ӯ дар осори публитсистиаш ҳамдастии дину дарборро дар истисмори синфи коргар дар ҷомеаи шарқӣ фош намуда, онро маҳкум мекунад. Ин мавзуъ дар баробари назми иҷтимоӣ дар осори насрии ӯ, аз ҷумла дар фелетони "Хон-доӣ" низ ба таври ошкоро баррасӣ шудааст.

Дар самти мубориза бо истилогарони хориҷӣ, Лоҳутӣ аз замоне ба таври ҷиддӣ иқдом кард, ки давлатҳои империалистии Англия ва Россияи подшоҳӣ артиши худро расман вориди хоки Эрон карда, дар идораи ҳукумати он таъсирашон беш аз пеш афзуд. Акнун онҳо дар баробари таъсир расонидан ба корҳои давлатдорӣ, ҳамчунин дар ошубҳои халқӣ фаъолона ширкат карда,

мардуми башӯромадаро террор мекарданд. Лоҳутӣ дар яке аз мактубҳояш ҳолати онвақтаи Эронро тасвир карда, чунин навиштааст: "Эрон дар фишори ҳамсояҳои пурзӯр – подшоҳии рус ва империалисти ғаддори инглис ҷон меканд. Туркия мавқеъро ғанимат шумурда мисли дузди паст, ки шабона аз гӯри мурдаҳо кафан медуздад, мехост кафши кӯҳнаи Эрони дами ҷон доданро аз поҳои берангу беҳаракаташ бароварда ғорат кунад. Олмониҳои Вилҳелм аз соҳиб шудани инглису рус ба Эрон метарсиданд ва бо зӯри пул тарафдороне ба даст оварда буданд, ки ба нафъи онҳо таблиғот мекарданд"[1].

Лоҳутӣ омили аз ҳама нанговари роҳ ёфтани аҷнабиёни истилогарро ба давлатҳои Машриқ ҳамкории ҳукуматҳои маҳаллӣ бо империалистони хориҷӣ барои ҳифзи тоҷу тахт мебинад, ки мутаассифона ин ҷараён имрӯз ҳам ҷомеаи Шарқро домангир аст. Мисоли инро дар муборизаҳои сиёсӣ барои ба даст овардани ҳукумат дар кишварҳои Афғонистон, Ироқу Сурия, Либия ва дигар давлатҳо дида метавонем, ки барои ҳалли ин низоъҳо Америка ва давлатҳои Аврупо аз як тараф ва Россия аз тарафи дигар фаъолона иштирок мекунанд. Ин омилро Лоҳутӣ як аср пеш барои ҷомеаи шарқӣ ба худкушӣ баробар хонда буд:

Мани бечора он рӯзе ба қатли худ яқин кардам,
Ки дидам, тоза бо гург улфате бошад шубонамро[2].

Аз ҷониби дигар табиати ғуломӣ ва камсаъйии аҳли Шарқ, ки ба ҳама ҷабру зулм ва таҳқири истилогарони хориҷӣ ва шарикони дохилии онҳо таҳаммул мекунанд, Лоҳутиро ба ғазаб меорад.

Солҳои ҷанги якуми ҷаҳонӣ (1914-1918) қисман ба давраи муҳоҷиратҳои Лоҳутӣ ба Туркия рост меояд, ки ин давлат яке аз иштирокчиёни фаъоли он ба шумор мерафт. Аз ин рӯ ӯ нисбат ба ин ҷанг ва оқибати он бетарафона муносибат накарда, мавқеи худро бо эҷоди як силсила асарҳо муайян намудааст. Суръат бахшидани раванди мустамликакунонии истилогарони аврупоиро, ки бо сабаби афзоиши иқтидори иқтисодиашон анҷом медоданд, шоир асоси ҷанги якуми ҷаҳон арзёбӣ кардааст:

Ҷанги башар андар сари нафъу зарар аст,
Сармояи ин нафъу зарар симу зар аст[3].

Дар шеъри "Ба ятимони ҷанги ҷаҳонӣ" ба ҷузъиёти ҷанг бештар ишора шуда, тарроҳони он намояндагони синфи муфтхӯр ва ситамгар арзёбӣ мешаванд. Дар ин асар омилҳои аслии Ҷанги якуми ҷаҳонро устод Лоҳутӣ ба манфиатҳои иқтисодии байни абарқудратҳои аврупоӣ вобаста медонист, ки натиҷаи он овораву бадбахт шудани ҳазорҳо инсон аст.

Мавзуи инқилоби Октябр ва ташкилшавии Иттифоқи Шуравӣ дар публитсистикаи Лоҳутӣ мавқеи хос дорад. То замони барқарор шудани ҳукумати шуравӣ ӯ Россияро давлати империалистии таҷовузкор ва пуштибони хоинону душманони халқ тасвир мекунад. Аз ҷумла, дар шеъри "Хотираи машъуми Раҳимхон" Лоҳутӣ аз Россияи подшоҳӣ ҳамчун "паноҳгоҳи мардони

---

[1] Лоҳутӣ, А. Ба Х. Мирзозода / А. Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 155.
[2] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ. 1. Нашри дуввум / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Адиб, 2014. – С. 143.
[3] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ.3 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Дониш, 2017. – С. 176.

беномус" ном бурдааст. Илова бар ин, дар мактубу мақолаҳо ва нутқу баромадҳои худ Лоҳутӣ аз камбудиҳои зиёди сиёсати Россияи подшоҳӣ ёдовар шуда, сабаби ба вуҷуд омадани инқилобҳои болшевикӣ дар онро маҳз дар чунин сиёсати нодуруст шарҳ медиҳад.

Таъсиси Ҳукумати Шуравиро баъд аз инқилоби Октябр Лоҳутӣ на танҳо барои миллати рус, балки барои ҳама миллату халқияти тобеи сарзаминҳои он ҳаётбахшу омили рушди дигарбора арзёбӣ мекунад. Ин идея махсусан дар нутқу баромадҳои ӯ хубтар ифода ёфтааст. Аз ҷумла, дар нутқи адиб дар сессияи АФ ИҶШС бахшида ба омӯхтани қувваҳои истеҳсолии Тоҷикистон, ки аз 10 то 20 апрели соли 1933 дар Ленинград доир шуда буд (он таҳти унвони "Қувваи ҳаётбахш" дар рӯзномаи "Тоҷикистони сурх", журнали "Барои адабиёти сотсиалистӣ" ва дигар нашрияҳои ҳамон замон чоп шудааст), гуфта шудааст, ки Иттифоқи Шуравӣ ва Партияи Коммунистии он "... халқҳои хурду калонеро, ки номашон фаромӯш гардида ва ба дараҷаи ҳеҷ расидааст, зинда месозад"[1].

Дар асарҳои ба ин мавзуъ бахшидаи Лоҳутӣ ҳаёти сиёсии ду давраи гуногуни мардуми як сарзамини паҳновари дунё ҳамин гуна шарҳу тафсир ёфтааст. Ӯ дар асарҳояш дар ин хусус ҳамчун шоҳиди аслии сиёсати ҳарду ҳукумат баромад мекунад. Аз диди публитсисти нуктасанҷ инқилоби Октябр мардуми рус ва халқиятҳои дигари тобеи онро аз як марҳилаи душвори сиёсӣ ба марҳилаи наву дурахшон ворид кардааст.

Мавзуи муборизаи системаҳои сотсиалистию сармоядорӣ ва аҳаммияти байналхалқии ғалабаи сотсиализм дар публитсистикаи солҳои сиюми Лоҳутӣ мавқеи марказӣ касб мекунад. Чунин воқеаҳо ба Лоҳутӣ, ки худро намоянда ва пуштибони синфи коргару деҳқон медонист, бетаъсир намемонд. "Ман шоири шеърпеша нестам, – мегӯяд Лоҳутӣ. – Ман фақат вақте менависам, ки ягон воқеа ё мавзуъ маро то амиқтарин гӯшаи қалбам мутаассир гардонад ва ботинан маро талқин намояд: чизеро, ки дар бораи ин мавзуъ медонӣ, чизеро, ки вақти навиштани он аст ва барои синфи ту манфиат дорад, бинавис!"[2]. Лоҳутиро, бештар аз ҳама, бедор шудани халқи мазлуми давлатҳояшон мустамликашуда хурсанд мекунад. Омили аслии бедории онҳоро шоир озодиву дастовардҳои меҳнаткашони давлати советӣ медонад, ки ба мазлумони дунё намуна гардида буд. Ин мазмунро адиб дар манзумаи "Мо зафар хоҳем кард" ва достони "Сафари Фарангистон" ҷой додааст. Дар ин асарҳо адиб мавзуи муборизаи системаҳои сотсиалистиву сармоядориро дар самтҳои гуногун ба таври мухталиф шарҳ дода, бартарии сотсиализмро дар ҳамаи самтҳо бо мисолҳои дақиқ нишон медиҳад.

Ба мавзуи Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар адабиёт ва публитсистикаи тоҷик низ Лоҳутӣ пештар аз ҳама қаламкашони дигар рӯ овардааст. Дар рӯзи аввали ҳуҷуми Германияи фашистӣ ба ИҶШС (22 июни соли 1941) Лоҳутӣ дар Митинги меҳнаткашони шаҳри Душанбе, баъд аз котиби КМ ПК(б) Тоҷикистон

---

[1] Лоҳутӣ, А. Қувваи ҳаётбахш / А. Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 178.

[2] Лоҳутӣ, А. Оид ба озодии эҷодиёт // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 222.

Д.З. Протопопов баромад намуда, чунин мегӯяд: "Беҳаёгии бемислу монанди сагони девонаи фашистӣ беҷазо нахоҳад монд. Ин сагони фашистӣ аз куҷое, ки омадаанд дар ҳамонҷо нест карда мешаванд"[1]. Аз ҳамин аввалин баромади худ А.Лоҳутӣ муносибат ва мавқеашро дар алоқамандӣ ба ин воқеаи нангини таърихи инсоният муайян кардааст. Чун дар гузашта ӯ дар ин давраи мураккаби сиёсӣ низ дар сафи пеши ҳампешагонаш қарор гирифта, аз оғоз то анҷоми Ҷанги Бузурги Ватанӣ тақрибан ҳар ҳафта асарҳои гуногунжанри ӯ дар матбуоти умумисоветӣ, ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ нашр мегарданд.

Дар шеъри "Ҷанги одам ва дев" Лоҳутӣ мақсади нопоки Гитлер ва пайравони ӯро бандаву асир кардани одамони дунё ва ҳукмронӣ дар сайёра арзёбӣ мекунад. Адиб муносибати онҳоро бо ҷомеаи башарӣ аз дарандагони ваҳшӣ бадтар хонда, чунин гуфтааст:

Гитрели нокас, ҳунар ҷуз қатлу вайронӣ надорад,
Дар тамоми ҳастияш осори инсонӣ надорад.
....Сад ҳазорон ҷинси худро, зинда чун сӯзонад одам?
Ин шаковат ҳеҷ як аз ҷинси ҳайвонӣ надорад[2].

Аз ҳамин хотир Лоҳутӣ тамоми ҷомеаи дунёро бар зидди фашистон мехонад ва нобудии "гургони олмонӣ"-ро вазифаи ҳамаи одамони сайёра медонад.

Мавзуи ҷаҳони дуқутба ё рақобати сиёсии Америка бо Иттифоқи Шуравӣ дар публитсистикаи А. Лоҳутӣ дар замони баъди Ҷанги дуюми ҷаҳон мавқеъ пайдо мекунад. Маҳз бо анҷоми ҳамин воқеаи мудҳиши башарӣ дар сиёсати ҷаҳонӣ дар муқобили Иттифоқи Шуравӣ ҷои сармоядорону империалистони аврупоиро Америка мегирад. Мубориза ин ду қудрати ҷаҳонӣ аз ҷангҳои идеологӣ шурӯъ шуд ва Лоҳутӣ ҳамчун як идеологи барҷастаи советӣ аз нахустин марҳилаҳои ин ҷараён ба муқобили сиёсати амрикоӣ баромад кард. Дар асарҳои ба ин мавзуъ бахшидаи худ ӯ сиёсати ҷангҷӯёна ва ғасбкоронаи ин давлати абарқудрати ҷаҳонро ошкору маҳкум карда, онро сабабгори ҷангу хунрезиҳои нав дар олам арзёбӣ менамояд. Ин мазмунро адиб аз ҷумла дар шеърҳои "Дунёи қарни бист", "Деви ҷанги нав" ба таври бисёр возеҳ маънидод менамояд. Дар ин асар муаллиф сиёсати ду давлати абарқудрати ҷаҳонро, ки барҳақ пешбарандаи сиёсати дунё буданд, дар қиёс нишон дода, кӯшиши якеро барои сулҳ меситояд ва талоши дигарро барои ҷанг мазаммат менамояд.

Дар кӯшиш аст давлати шуро барои сулҳ,
Дар ҷӯшиш аст давлати Амрик бахри ҷанг[3].

Пажуҳиши асарҳои ба мавзуи авзои байналхалқӣ бахшидаи Лоҳутӣ нишон медиҳад, ки ӯ ба авзои сиёсии замон ба ҳайси як шореҳи сиёсӣ назар карда, мавқеи худро нисбат ба воқеоти муҳимми давр муайян кардааст. Дар ҳама марҳилаҳои ҳаёту фаъолияташ ӯ нисбат ба рӯйдодҳои сиёсии замон бетараф нест ва бо нишон додани омилҳои муассири воқеаву рӯйдодҳои муҳим, равандҳои номатлуби даврро ҷасурона маҳкум намуда, барои ҳалли масоили

---

[1]Митинги меҳнаткашони шаҳри Сталинобод дар Парки маданият ва истироҳати ба номи Ленин // Тоҷикистони сурх. – 1941. – 24 июн.
[2] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ.3 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Дониш, 2017. – С. 33.
[3] Лоҳутӣ, А. Дунёи қарни бист / А. Лоҳутӣ // Садои Шарқ. – 1955. – № 2. – С. 9.

мубрам пешниҳоди фарзияҳои ҷолибе ироа мекунад. Дар давраҳои гуногун сиёсати ҷангҷӯёнаву истисморгароёнаи қудратҳои ҷаҳониро аз қабили Британияи Кабир, Италияву Германияи фашистӣ ва Америка ошкор намуда, давлатҳои ақибмондаву рӯ ба рушдро аз фитнаҳои онҳо огоҳ мекунад. Аз муборизаҳои мазлумони Ҳиндустону Миср, Эрону Хитой, халқҳои Иттифоқи Шуравӣ ва Ҳабашистон ба муқобили сармоядорони империалист ва фашистони аврупоӣ ҷонибдорӣ намуда, дар ин самт мазлумони дунёро ба ҳамдастӣ ва иттиҳод даъват менамояд.

Дар боби сеюми диссертатсия **"Имконоти жанрҳои публитсистӣ дар инъикоси масъалаҳои байналхалқӣ"**, ки шомили ду фасл аст, масъалаи имконоти истифодаи жанрҳои публитсистӣ дар баррасии проблемаҳои байналмилалӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Дар баёни андешаҳои моҳияти байналхалқидошта устод А. Лоҳутӣ ҳама гуна "шаклҳои устувори инъикоси ҳаёти воқеӣ"[1]-ро истифода кардааст. Таҳқиқ нишон дод, ки истифодаи аносири жанрҳои публитсистӣ дар назми ӯ нисбат ба насраш бештару рангинтар аст.

Дар миёни асарҳои дар матбуот нашргардидаи Лоҳутӣ навъҳои се гурӯҳи жанрҳои публитсистиро во хӯрдан мумкин аст. Аммо, аз сабаби он ки дар баррасии масъалаҳои байналхалқӣ худи адиб бештар жанрҳои таҳлилиро кор фармудааст, дар фасли аввали ин боб – **"Шарҳу тавзеҳ ва таҳлилу баррасии минтақаву ҷаҳон дар қолаби жанрҳои таҳлилӣ"** маводи дар қолаби ҳамин гурӯҳи жанрҳо таҳияшударо интихоб ва мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додем. Дар ин қисмати диссертатсия муайян шудааст, ки Лоҳутӣ дар шарҳи масъалаҳои байналхалқӣ имконоти жанрҳои мақола, нигориш ва мактубро мусоид ёфта, дар қолаби ин жанрҳо як қатор навиштаҳои ҷолибе офаридааст.

Бо истифода аз имконоти васеи шарҳу тавзеҳ дар мақола А.Лоҳутӣ ин жанрро ҷиҳати баррасии мавзуъҳои байналхалқӣ нисбатан бештар истифода кардааст. Қисми зиёди мақолаҳои ӯ масъалаҳои сохтмони сотсиализм, фарҳангу адабиёт, мактабу маориф, забон, саноатикунонии иқтисодиёти Иттифоқи Шуравӣ ва дигар мавзуъҳои рӯзмарраи замони зиндагиашро фаро мегиранд, вале қиёси он ба вазъи соҳаҳои дахлдор дар давлатҳои сармоядорӣ, ки рақибони давлати советӣ ба шумор мерафтанд, диди муаллифро ба вазъи соҳоти гуногун дар минтақаву ҷаҳон ифода карда, ба онҳо аҳаммияти байналхалқӣ бахшидаанд. Барои мисол мақолаи "Чӣ гуна ба зери байрақи Ленин омадаам" ба самараи таълимоти ленинизм дар муборизаҳои сиёсӣ ва таъсири он ба муаллифи мақола бахшида шуда бошад ҳам, публитсист барои тавзеҳи фикри худ аз муборизаҳои истисморгарони Англия ва Россияи подшоҳӣ барои ба даст овардани Эрону Ироқ, ки муҳимтарин воқеаҳои сиёсии вақт дар Шарқи наздик ба шумор мерафтанд, ёдовар мешавад.

Дар мақолаи "Оид ба озодии эҷодиёт" бошад, ба мавзуи муборизаи системаҳои сотсиалистӣ ва сармоядорӣ дахл мекунад. Аҳаммияти сиёсии ин мақола дар он аст, ки ин ҷо "воқеаву рухдодҳои ҷудогона чун ҷузъи таркибии

---

[1] Нуралиев, А. Журналистикаи советии тоҷик / А. Нуралиев, А. Саъдуллоев, И. Усмонов, П. Гулмуродов. – Душанбе: Ирфон, 1989. – С.49.

воқеаю рӯйдодҳои бузург”[1] ҳаллу фасл гардида, мавқеи публитсистро ба вазъи замон нишон додааст.

Дар мақолаҳои то замони ба Иттифоқи Шуравӣ омаданаш Лоҳутӣ дилхоҳ масъалаҳои муҳимми замонро бо усули қиёс дар ҷуғрофиёи васеъ ба баррасӣ мегирад ва дар доираи мавзуи мушаххас вазъро дар минтақаҳои гуногун муайян мекунад. Дар мақолаи “Эрон ва удабои он” муаллиф вазъи адабиёт ва адибонро дар Шарқу Ғарб қиёс карда, таҷрибаи мағрибиёнро барои тараққии соҳа муфид дармеёбад. Андешаву қиёси публитсист роҷеъ ба мавзуи баҳс, аз як тараф, амиқии назари муаллиф ва ҷолибияти онро афзуда бошад, аз ҷониби дигар, барои ҳалли мушкилоти ҷойдошта дар ин самт то андозае роҳро нишон медиҳад.

Дар публитсистикаи Лоҳутӣ ҳамаи навъҳои мақола (сармақола, мақолаҳои директивӣ, мақолаҳои тарғиботӣ (пропагандистӣ) ва мақолаҳои мубоҳисавӣ)[2], истифода шудааст, аммо дар баррасии мавзуъҳои байналмилалӣ публитсист имконоти мақолаҳои проблемавӣ ва назариявиро бештар истифода кардааст.

Барои тавзеҳи масъалаҳои байналхалқӣ А. Лоҳутӣ дар осори публитсистии худ дар баробари мақола аз жанри нигориш, ки ба мавзуъҳои сиёсӣ бештар дахл мекунад, истифода кардааст. Дар асарҳои дар ин қолаб таҳияшуда публитсист бештар бар он кӯшидааст, ки навиштаҳои ба замони муайян дахлдорро дар шакли обзор ба диққати хонандагон бирасонад. Асарҳои ҷолибе аз қабили “Қувваи ҳаётбахш”, “Маданият ва миллатҳо дар Иттифоқи Советӣ”, “Ба пешвози бистсолагии Октябр”, “Адабиёти тоҷик” ва ғайра дар ҳамин қолаби жанрҳои таҳлилии публитсистика пешниҳод шудаанд. Мавриди зикр аст, ки бештари нигоришҳои Лоҳутӣ дар асл дар шакли нутқу баромадҳо аз ҷониби ӯ дар ҷаласаҳои муҳимми умумииттифоқию байналхалқӣ эрод гардидаанд, вале баъдан бо андак коркард аз ҷониби муаллиф ва шояд баъзан бо ҳиммати ходимони матбуот дар саҳафоти рӯзномаву маҷаллаҳо нашр гардидаанд, ки қолаби нигоришро касб кардаанд.

Мактуб аз дигар жанрҳои таҳлилӣ аст, ки дар осори публитсистии Лоҳутӣ, барои шарҳу тавзеҳи масъалаҳои байналхалқӣ васеъ истифода гардидааст. Ҳарду навъи мактуб – мактуби кушод ва номаҳои беунвон, ки дар адабиёти илмӣ шинохта шудаанд, дар осори Лоҳутӣ фаровон истифода гардидаанд. Имконоти мактуби кушодро публитсист дар тавзеҳу баррасии масоили байналхалқӣ бамаврид истифода кардааст. Дар мактубҳои худ “Ба Х.Мирзозода”, “Ба Яҳё Исаев”, “Ба М.Занд”, “Ба Ромен Роллан”, “Ба Всеволод Иванов” ин адиби сиёсатдон дар баробари расонидани салому пайғом ва шарҳи ҳоли худ аз як қатор мушкилоту муаммои ҷаҳони пуртаззод ёдовар мешавад ва сабабу омилҳои онро тавзеҳ медиҳад. Аз ҷумла, дар ду мактуб ба Холиқ Мирзозода аз 16 декабри 1948 ва 29 феврали 1949 Лоҳутӣ дар хусуси вазъи мураккаби сиёсӣ дар Эрони оғози асри XX ёдовар мешавад ва сабабҳои нобасомонии он рӯзгорро ба риштаи таҳлил мекашад. Яке аз сабабҳои аслии

[1]Саъдуллоев, А. Жанрҳои таҳлилии матбуот / А. Саъдуллоев, П. Гулмурод. – Душанбе: Сино, 1998. – С.15-16.
[2] Усмонов, И.К. Жанрҳои публитсистика / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2009. – С. 64.

бадбахтии зодгоҳи худро дар он замон Лоҳутӣ дар таъсири барзиёди империалистони хориҷӣ дар идораи давлат ва роҳ ёфтани навкарони онҳо дар мансабҳои давлатӣ арзёбӣ мекунад. "... ҳукумати Эрон аз навкарҳои содиқи давлатҳои хориҷа ташкил мешуд... Эътидолиюн (ҳизби ҳокими вақт – З.Б.), ки қувваи иҷроияи муҳимме аз унсурҳои қотил, дузд, авбош ва беномусон доштанд, олати иҷрои фармонҳои арбобони худ – сафоратҳои аврупоӣ ва амрикоӣ ва гоҳе Туркия буданд"[1]. Дар ин ҷо имконоти жанри мактуб ба муаллиф замина ба вуҷуд овардааст, ки ҳақиқати рӯзгори худ ва муосиронашро дар чунин як дарваи душвори таърихӣ ба тафсил баён намояд.

Дар номаҳои беунвон – навъи дигари мактуб, дар осори публитсистии Лоҳутӣ доираи шарҳу тафсир ва инъикоси воқеаҳои минтақавию байналмилалӣ васеътар мегардад. Дар ин навъи номаҳои публитсистии ӯ характери фардии муносибати муаллиф ба номагир кам гашта, ҷиҳатҳои иҷтимоӣ-сиёсии мактуб зиёдтар мешавад. Дар мактубҳои "Ба халқи Ҳинд", "Ба коргарони Донбасс", "Ба рӯзномаи "Комсомолетс Востока", "Ба анҷумани якуми Иттифоқи нависандагони Қазоқистон", "Ба санъаткорони ӯзбек", "Ба Иттифоқи нависандагони Гурҷистон", "Ба Иттифоқи нависандагони Озарбойҷон" ва ғайра ин ҷиҳати мактубҳои публитсист бараъло намудор мешавад.

Дар осори публитсистии Лоҳутӣ истифодаи дигар жанрҳои таҳлилӣ аз қабили мухбирномаву тақриз низ ба назар мерасанд, вале мавзуи ин жанрҳо ба масоили хоҷагидорӣ, коллетивкунонии хоиҷагиҳо, бунёди заводу фабрикаҳо дар минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон ва ИҶШС, мактабу маориф ва илму фарҳанг бахшида шудаанд, ки ба мавзуи пажуҳиш камтар дахл доранд.

Дар фасли дуюми боб **– "Руҷуъҳои публитсистӣ дар назми иҷтимоии адиб"** ашъори ба масъалаҳои байналхалқӣ бахшидаи публитсист аз нигоҳи шакли пешниҳод ва ҳунари нигорандагӣ пажуҳиш шудааст.

Муҳаққиқони публитсистика бар он назаранд, ки жанрҳои публитсистӣ фақат дар навъи наср навишта намешаванд. "Назм, наср, драматургия дар публитсистика вазифаи шаклро ба душ доранд. Онҳо муайянкунандаи жанр шуда наметавонанд. Масалан, памфлет хоҳ мақолавор таълиф шавад, хоҳ мисли интермедия ва хоҳ дар қолаби ғазал муҳтаво ва ҳадафи он бозгӯяндаи хислати жанраш мебошанд"[2]. Аз ҳамин нуқтаи назар аксари ашъори Лоҳутӣ шаклан дар қолаби жанрҳои адабӣ эҷод шуда бошанд ҳам, мазмунан онҳо бозкунандаи муҳимтарин мавзуъҳои замони адиб мебошанд ва характери даъватӣ, сафарбарнамоӣ, тарғиботиву ташвиқотиро доранд, ки бо ин хосият ҷавҳари публитсистиро соҳибанд.

Ҷои шак нест, ки устод Лоҳутӣ аксари шеърҳояшро маҳз барои рӯзномаҳо навишта ва дар он қолаби зарурии хоси матбуотро дар шакли назм истифода кардааст. Аз ҳамин ҷиҳат аносири жанрҳои публитсистӣ дар таркиби ин гуна шеърҳо бараъло намудор мегардад. Дар ин радиф махсусан шеърҳое, ки ба мавзуъҳои сиёсати байналхалқӣ бахшида шудааст, бартарият доранд. Барои

---

[1]Лоҳутӣ, А. Ба Х. Мирзозода / А. Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 157.
[2]Усмонов, И.К. Журналистика / И.К. Усмонов. Қисми 1. – Душанбе: Империал групп, 2005. – С. 319.

мисол, дар шеъри “Дар Калкатта” шоир воқеаи террори халқи заҳматкашро дар назди қасри шоҳ тасвир мекунад. Дар ин шеър аносири жанри репортаж бараъло ба назар мерасад. Муаллиф воқеаро аз мавқеи ҷойгиршавии сарбозони шоҳ ба муқобили халқи мазлум, ки барои адолат гирди ҳам омода, талаби бештар кардани музди меҳнаташонро доранд, то оташ кушодани сарбозон ҷониби онҳову кушта шудани тӯдаи заҳматкаш дар назди майдони қаср тасвир кардааст.

Дар шеъри “Марги марди инқилобӣ” аносири жанри лавҳа бисёр возеҳ намоён мегардад. Ин шеърро адиб ба яке аз роҳбарони инқилобҳои мурдумӣ барои озодии Эрон Ҳайдар Амӯ-ӯғлӣ бахшидааст, ки бо хиёнати роҳбари қувваҳои мусаллаҳи миллии Эрон Кӯчикхон дар зиндон кушта шудааст. Дар ин асар муаллиф ду лаҳзаи зиндагии қаҳрамони худ – баҳси Ҳайдар Амӯ-ӯғлӣ бо Кӯчикхон дар хусуси роҳу равиши мубориза зидди қушунҳои шоҳӣ ва замони тирборон шудану ҷон додани ӯро бисёр муассир тасвир намудааст.

Дар шеърҳои “Ба Шоллоӣ ва Фюрист”, «Хост Янкӣ каме шикор кунад» ва «Иртиҷои дун» имконоти жанри луқма дар қолаби назм кор бурда шудааст. Дар ин асарҳо муаллиф ба ҷиҳатҳои иҷтимоию ахлоқии масъала фаъолона дахолат намуда, хосияти муҳимми луқма унсурҳои ҳаҷву тамасхур ва баёни ҳаҷвиро ба мавқеъ истифода кардааст.

Дар шеърҳои «Ваҳдат ва ташкилот», «Эй фаъла и Машриқ, алами сурх ба по кун», «Фатҳи Донбасс», «Ба коргарони Боку», «Сигнал» ва ғайра унсурҳои жанри фаъолтарини матбуот – мақоларо дидан мумкин аст.

Ба ҳамин монанд дар таркиби назми публитсистии устод Лоҳутӣ унсурҳои бисёр жанрҳои дигар, аз ҷумла мактуб (“Ҳадя ба халқи муборизи Испания”, “Аз халқи Тоҷикистон ба халқи Испания”, “Ба Ҷамбул”, “Ба Ромен Роллан”), нигориш (“Ҷашни понздаҳсолагӣ”), фелетон (“Хотираи маъшуми Раҳимхон”, “Ҷанги одам ва дев”) ва ғайраро дидан мумкин аст. Махсусан истифодаи жанрҳои памфлету фелетон дар назми публитсистии Лоҳутӣ хеле зиёд кор фармуда шудааст. Ин публитсист, ки бо ҳаҷв сухан гуфтан дар муқобили рақибони идеологиро бештар announced меписандад, имконоти ин жанрро дар ин роҳ мувофиқ ёфтааст ва дар асарҳояш зиёд истифода кардааст. Махсусан дар замони Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар осори Лоҳутӣ ин жанрҳо мавқеи аввалиндараҷа касб кардаанд.

Аз омӯзиши назми иҷтимоии адиб маълум мегардад, ки ӯ давра ба давра бо ворид кардани масъалаҳои иҷтимоӣ дар назми советӣ барои дигар кардани мундариҷаи шеъри муосири мо хизмати шоиста карда, бо ин роҳ чашми халқро ба воқеияти рӯзгори нав мекушояд. Ҷанбаи байналхалқии назми Лоҳутӣ аз муҳимтарин хусусияти публитсистикаи ӯ ба шумор меравад.

ХУЛОСА

Дар баҳо додан ба сиёсати ҳама гуна режимҳои сиёсии ҷаҳон Лоҳутӣ муносибат ба синфи коргару деҳқонро барои худ меъёр муайян кардааст. Ӯ ба ҳама гуна шаклҳои давлатдорӣ ва режимҳои идоракунанда аз ҳамин нуқтаи назар муносбат намуда, мавқеъ ва муносибати худро ба он муайян кардааст. Лоҳутӣ то охирин нафас худро намояндаи синфи коргару деҳқон медонист ва ҳар режиму сиёсатеро, ки нисбат ба ин табақа зулмро раво медид, ҷасурона интиқод ва маҳкум мекард. Сарчашмаи ба муборизаҳои беохир ворид шудани Лоҳутӣ ҳам ҳимоят аз ҳамин табақаи мазлум ва талош баҳри озодии онҳо ба шумор мерафт, ки ӯ дар ин ҷода то охир ба қавли худ содиқ монд. Дар тамоми осори публитсистии ӯ ҳамин арзиш мавриди баҳс қарор мегирад.

Душманони синфи худро Лоҳутӣ дар ҳама давраҳои зиндагиаш – чи дар Эрон, чи дар Ироқу Туркия ва чи дар Иттифоқи Шуравӣ ошкор намудаву ба шиддат маҳкум намудааст. Дар Эрон нахуст феодалону режими шоҳӣ ва баъдан сармоядорони маҳаллиро бо пуштибонии империалистони хориҷӣ ҳамчун табақаи истисморгари аҳли заҳмат шинохта, муқобилашон ҳам бо силоҳ ва ҳам бо сухан мубориза бурдааст. Дар Ироқу Туркия ҳам мубориза бо ҳамин табақаро идома дод. Дар Иттифоқи Шуравӣ майдони муборизаҳои ӯ баҳри ҳимояи заҳматкашон васеътар шуда, сарҳади ин кишвари паҳноварро убур намудаву, аз як тараф, то Аврупову Америка ва, аз тарафи дигар, то Шарқи Дур расид. Солҳои аввали фаъолият дар Иттифоқи Шуравӣ ин адиби мубориз нахуст душманони синфи худро дар дохили ҷамъияти ҳамин кишвари сермиллат ҷуст ва онҳоро дар мисоли боёни золиму босмачиён ва дигар равияҳои иртиҷоӣ ёфт, ки ҷамъияти сотсиалистиро қабул надоштанд. Ба муқобили ин табақаи аҳолӣ беамон мубориза бурд. Баъдан дар симои давлатҳои сармоядориву империалистии ғарбӣ, махсусан англисҳо, пуштибонҳои онҳоро фош кард, ки мехостанд ҷамъияти навбунёдро ноором карда аз байн бубаранд. Бо вориди майдони мубориза шудан бо онҳо устод Лоҳутӣ заҳматкашони тамоми сайёраро ба иттиҳод даъват намуда, дар ин масир таъсири суханаш ба ҳар кунҷи дунё расид. Ҳамин гуна бо пажуҳиши масъалаҳои байналхалқӣ дар осори публитсистии Лоҳутӣ ба чунин натиҷаҳо расидем:

1. Заминаи аслии ҳамчун адиби иҷтимоӣ шинохта шудани Лоҳутӣ ин фаъолияту ҳамкории давра ба давраи ӯ дар нашрияҳои умумифорсиву Иттифоқи Шуравӣ, аз қабили «Ҳаблулматин» (Ҳиндустон), «Эрони нав», «Шарқ», «Чантаи побараҳна», «Бесутун» (Эрон), «Форс» (Туркия), «Гизил шарг» (Озарбойҷон), «Овози тоҷик», «Раҳбари дониш», «Дониш ва омӯзгор», «Тоҷикистони сурх», «Комсомоли Тоҷикистон», «Барои адабиёти сотсиалистӣ» (Узбекистону Тоҷикистон), «Восток», «Правда», «Советская литература» (Россия) ва даҳҳо рӯзномаву маҷаллаи дигари умумииттифоқиву байналмилалӣ ба шумор меравaнд. Ин робитаи бисёр наздик ва доимии ӯ бо матбуоти замон боис гардидааст, ки тақрибан тамоми осори назмиву насрии ӯ дар руҳияи баланди публитсистӣ эҷод гардида, хосияти замону макон, проблеманокӣ, масъалагузорӣ, шиору даъват, ҳукм, баҳсу баррасӣ дар ҳамаи онҳо ба мушоҳида мерасад [1-М; 4-М; 5-М].

2. Ба ҳайси як сиёсатмадор ва идеологи барҷаста дар мубориза бо душманони синфӣ ва идеологӣ ӯ ҳама имконотро истифода карда, гоҳе бо силоҳ ва гоҳе бо қалам мубориза бурдааст. Муборизаҳои идеологии ӯ ба муқобили давлатҳои сармоядории империалистӣ бисёр муассир будаанд. Дар ин масир ӯ ба дигар ҳампешагонаш роҳ кушода, дар ҳамин замина ба шеъри сиёсиву байналхалқӣ дар адабиёти муосири мо асос гузоштааст [8-М; 9-М; 10-М].

3. Адиб ба ҳар як масъалаи байналхалқӣ бештар аз мавқеи идеологӣ муносибат намуда, душманони синфӣ ва истисморгарони хориҷиро, ки дар ғорат намудани сарватҳои кишварҳои ақибмонда ва ғулом намудани аҳли заҳмати онҳо даст доранд, ба таври ошкоро маҳкум намудааст [3-М; 8-М].

4. Аз рӯи аҳаммият ва арзиши мавзуъҳо гуфтан мумкин аст, ки масъалаи мавриди таҳқиқ дар осори назмии адиб мавқеи баландтар доранд. Дар ин радиф масъалаҳои муҳимми сатҳи байналмилалӣ, аз қабили ба мустамлика табдил додани давлатҳои ақибмондаи Шарқ ва Африка аз ҷониби абарқудратҳои ғарбӣ, ҷангҳои якуму дуюми ҷаҳон ва таъсири онҳо ба низоми сиёсии дунё, ба қудрат расидани фашизм дар Аврупо, ҳуқуқи инсон, сиёсати хориҷии Иттифоқи Шуравӣ, талоши қудратҳои сиёсии ҷаҳон сари тақсимоти сарватҳои табиии сайёра, сиёсати геополитикии Америка ва монанди инҳо дар назми публитсистии адиб роҳ ёфтаанд [2-М; 7-М].

5. Лоҳутӣ, пеш аз ҳама, шахсият буд, ки дар камол ёфтани он чанд идеология таъсир ва нақш дошт. Дар таблиғу ташвиқи идеологӣ аз ӯ ҳам дар Эрон ва ҳам ИҶШС хеле хуб истифода кардаанд. Илова бар ин худи ӯ ҳам бо амри дил пайваста дар ҷангҳои иттилоотӣ ширкати фаъол дошт ва қаламкашони дигарро низ ба он даъват мекард. Дар муборизаҳои идеологӣ ӯ дар мадди аввал манфиатҳои синфи коргару деҳқонро ҳимоя мекард ва ҷонибдори сиёсате буд, ки ин табақаи аҳолиро пуштибонӣ менамуд [2-М; 8-М].

6. Дар як навъ қиёс (зиндагии адиб дар Эрон, Ироқ, Туркия) дар Иттифоқи Шуравӣ, дар самти таълифи асарҳои ба мавзуъҳои байналхалқӣ бахшидашуда, ҳам аз нигоҳи теъдоди матолиб ва ҳам мазмуну муҳтаво пешравиҳо ба назар мерасад [3-М; 8-М].

7. Донистани чандин забон ва мукотибаҳову мутолиаҳои бевосита ба адиб имкон додааст, ки аз авзои ҷаҳон пайваста воқиф бошад. Ҳамин аст, ки баъзан чун як шореҳу коршинос нисбат ба равандҳои сиёсӣ муносибат карда, барои дарки онҳо ба омма мусоидат мекунад [2-М; 4-М; 5-М].

8. Дар мубориза бо синфи муфтхӯру истисморгар Лоҳутӣ тамоми воситаҳои таъсиррасонӣ – ҳам жанрҳои адабӣ ва ҳам публитсистиро дар қолабҳои назму наср истифода кардааст. Дар ҷодаи ошкор намудани равандҳои номатлуби ҷомеа, махсусан, фош кардани ҳадафҳои ишғолгароёнаи давлатҳои империалистӣ ӯ, аз як ҷониб, аз имконоти жанрҳои публитсистии мақолаву мактуб, нигориш ва фелетону памфлетро истифода карда бошад, аз ҷониби дигар, имконоти жарнҳои адабии қасида, маснавӣ ва ғазалу рубоиро низ дар ин самт, бо шакли анъанавӣ, вале бо мазмунҳои нави иҷтимоӣ-сиёсӣ бамаврид

истифода карда, дар ин ҷода ба дастовардҳои бузург ноил гардидааст [3-М; 9-М].

9. Дар осори публитсистии худ, махсусан асарҳое, ки ба масъалаҳои байналхалқӣ бахшида шудаанд, Лоҳутӣ аз имконоти ҳаҷв васеъ истифода кардааст. Бо ин роҳ ӯ аҳдофи зиддибашарии душманони синфиву идеологиро ошкор ва мазаммат карда, саркардагони онҳоро бо усулҳои ҳаҷв масхара ва маҳкум намудааст [3-М; 4-М; 8-М].

10. Сабку услуби адиб дар заминаи донишу ҷаҳонбиниҳои замонавӣ ва воқиф будан аз осори классикон шакл пайдо кардааст. Бартарии ӯ дар ин ҷода, пеш аз ҳама, дар он аст, ки ӯ дар ҳама гуна шаклҳои эҷодӣ мавзуъҳои сиёсиву иҷтимоиро ворид намуда, мақоми мавзуъҳои байналхалқиро дар адабиёту публитсистикаи мо ба дараҷаи баланд расонидааст [4-М; 8-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚ

Аз баррасиву таҳқиқ маълум гардид, ки доир ба масъалаҳои байналхалқӣ дар публитсистикаи адибону публитсистони тоҷик, аз ҷумла Абулқосим Лоҳутӣ, дар таҳқиқоту мақолаҳои алоҳида ишораҳо шуда бошад ҳам, то ҳол таҳқиқи монографӣ дар ин хусус сурат нагирифтааст. Аз ин рӯ дар ин пажуҳиш кӯшиш шудааст, ки осори ба мавзуъҳои байналхалқӣ бахшидаи Лоҳутӣ ҳамаҷониба мавриди омӯзишу баррасӣ қарор гирифта, ба ин восита мавқеи ӯ доир ба муҳимтарин рӯйдодҳои сиёсиву иҷтимоии ҷаҳонӣ ва нақши адиб дар шаклгирии шуури ҷамъиятӣ нишон дода шавад.

Дар баробари ин, бо натиҷагирӣ аз таҳқиқи мавзуъ барои истифодаи амалии он тавсияҳои зерин пешниҳод мегардад:

1. Матолиби диссертатсия дар оянда метавонад, барои омӯзиши ҳамаҷониба ва фарогир дар самти мавзуоти муҳимми сиёсиву иҷтимоӣ, мавқеъгирии публитсистони тоҷик дар ҳаллу фасли масъалаҳои мубрами байналхалқӣ, нишон додани мавқеи А.Лоҳутӣ дар майдони сиёсат ва публитсистика, риояи тавозуни воқеияту бадеият дар осори публитсистӣ мусоидат намояд.

2. Ҷанбаҳои назарии ин таҳқиқот метавонад, барои навиштани мақолаҳо, таҳияи васоити таълимӣ, таълифи рисолаҳои илмӣ, машғулиятҳои амалии таърихи публитсистикаи тоҷик, махсусиятҳои публитсистии насру назми адибон, шинохти вижагиҳои жанрҳои публитсистӣ истифода шавад.

3. Диссертатсия метавонад ба эҷодиёти мунаққидоне, ки ба омӯзиши паҳлуҳои гуногуни осори публитсистон ва публитсистикаи сиёсӣ машғул ҳастанд, дар самти дарёфти маводи илмӣ ва таълимӣ ёрӣ расонад. Ҳамзамон хулосаҳои диссертант ва нуктаҳои асосии рисола дар вақти тадриси фанҳои назарияи публитсистика ба кор меояд.

4. Натиҷагириҳои илмии ин пажуҳиш метавонад, мавқеи адибонро нисбат ба масоили сиёсиву иқтисодӣ, ислоҳотхоҳӣ, дараҷаи фаврият ва тезутундии нуқтаи назар нисбат ба факту ҳаводисро тақвият бахшида, усули таҳқиқ ва хулосаву каломи таъсиргузори журналистӣ дар эҷоди адибонро такмилу таҳаввул бахшад.

5. Дар асоси маводи ин пажуҳиш таҳияи курсҳои махсус вобаста ба маҳорати нигорандагӣ ва шарҳи масоили сиёсати байналхалқӣ аз назари публитсистони тоҷик роҳандозӣ кардан мумкин аст, зеро дар диссертатсия дар хусуси шарҳи масоили мубрами ҷаҳонӣ аз диди публитсистони тоҷик ва нақши онҳо дар самти ба вуҷуд овардани афкори омма вобаста ба режимҳои мухталифи сиёсӣ маводи арзишманди илмию таърихӣ истифода шуда, ҳамзамон нуқтаи назар ва таҳлилҳои илмии муаллиф низ манзур шудааст.

6. Истифода аз усулҳо ва қолабҳои эҷоди публитсистӣ дар самти шарҳу баррасии мавзуъ ва масоили марбут ба сиёсати байналхалқӣ, ки дар диссертатсия шарҳи илмӣ ёфтааст, барои публитсистону рӯзноманигорони ВАО муфид мебошад.

7. Таҷрибаи фаъолияти рӯзноманигорӣ ва мавқеъгириҳои сиёсии А. Лоҳутӣ дар баробари воқеаҳои мубрами сиёсии ҷаҳон ба публитсистони имрӯза, ки дар шароити феълӣ аксаран зери таъсири расонаҳои мухталиф маводи ғаразноку носаҳеҳро ба омма пешниҳод намуда, бо ин роҳ идеологияи бегонаро тарғибу ташвиқ мекунанд, намунаи ибрат буда метавонад. Махсусан, дар самти ҳифзи манфиатҳои миллӣ дар шароити мубрами муборизаҳои иттилоотӣ ва таҳоҷуми фарҳанги бегона болои мардуми кишварҳои хурд ва иқтисодашон нисбатан қафомонда рӯ овардан ба таҷрибаи чунин публитсистон аз манфиат холӣ нест.

НАШРИ ТАЪЛИФОТИ ИЛМӢ ДАР МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Зоиров, Б. Нақши Абулқосим Лоҳутӣ дар рушди матбуот дар Тоҷикистон [Матн] / Б. Зоиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. – № 5. – С. 302-306.

[2-М]. Зоиров, Б. Саҳифаҳои зиндагонии А. Лоҳутӣ дар Туркия [Матн] / Б. Зоиров // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. – № 2. – С. 199-204.

[3-М]. Зоириён, Б.Ш. Мавқеи наср дар публитсистикаи А. Лоҳутӣ [Матн] / Б.Ш. Зоириён // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2020. – № 1/3 (77). – С. 41-46.

[4-М]. Зоириён, Б.Ш. Абулқосим Лоҳутӣ ва рушди матбуоти умумифорсӣ [Матн] / А.Ҳ. Қутбиддинов, Б.Ш. Зоириён // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ. Бахши илмҳои таърих ва бостоншиносӣ, педагогика ва филология. – Душанбе, 2023. – № 2 (31). – С. 18-26.

II. Мақолаҳои муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ

[5-М]. Зоиров, Б. Лоҳутӣ ва таъсиси маҷаллаи «Форс» дар Туркия [Матн] / Б. Зоиров // Журналистикаи байналхалқӣ – Х (маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Душанбе, 2019. – С. 168-172.

[6-М]. Зоиров, Б. Ремаркаи муаллифӣ дар асари публитсистӣ [Матн] / Б. Зоиров // Журналистикаи байналхалқӣ – Х (маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Душанбе, 2019. – С. 97-103.

[7-М]. Зоиров, Б. Баъзе масъалаҳои марбут ба об дар публитсистикаи Абулқосим Лоҳутӣ [Матн] / Б. Зоиров // Маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ дар мавзуи «Дипломатияи об ва омилҳои фарогири он дар бозтоби воситаҳои ахбори оммаи кишварҳои Осиёи Марказӣ» (ш.Душанбе, 25-26-уми ноябри соли 2019). – Душанбе, 2019. – С. 113-119.

[8-М]. Зоириён, Б. Муҳиту фазои ғайр ва ташхису дарки Абулқосим Лоҳутӣ [Матн] / Б. Зоириён // Журналистикаи байналхалқӣ – XI (маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Душанбе, 2021. – С. 64-68.

[9-М]. Зоириён, Б. Сиёсати геополитикии Англия аз нигоҳи Лоҳутӣ [Матн] / Б. Зоириён // Журналистикаи байналхалқӣ – XII (маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Душанбе, 2022. – С. 38-44.

[10-М]. Зоириён, Б.Ш. Инъикоси масъалаҳои байналмилалӣ дар барномаҳои иттилоотии Радиои Тоҷикистон [Матн] / Б.Ш. Зоириён // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзуи «Радиои муосири тоҷик: вазъ ва дурнамо» (ш. Душанбе, 6-уми апрели соли 2023). – Душанбе, 2023. – С. 122-131.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

УДК: 070.13 (575.3) (72.12. 2Т)

ЗОИРИЁН БАХТИЁР ШОДИБЕГ

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В ПУБЛИЦИСТИКЕ АБУЛКАСЫМА ЛОХУТИ

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание учёной степени

кандидата филологических наук по специальности 10.01.10 – Журналистика

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертационная работа завершена на кафедре международной журналистики факультета журналистики Таджикского национального университета

Научный руководитель: **Кудбуддинов Абдулмумин Хошимович** – доктор филологических наук, декан факультета журналистики Таджикского национального университета.

Официальные оппоненты: **Саидмуроди Ходжазод** – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедры таджикского языка Государственного педагогического университета имена Садриддина Айни;

Шарипов Сангимурод Исматуллоевич – кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедры журналистики ГОУ «Бохтарский государственный университет имени Носира Хусрава».

Ведущая организация: Государственное образовательное учреждение «Таджикский государственный институт культуры и искусства имени Мирзо Турсунзаде».

Защита диссертации состоится «21» декабря 2023 года, в 13:00 часов на диссертационном совете 6D.КОА-020 при Таджикском национальном университете (адрес: 734025, Республика Таджикистан, город Душанбе, Буни Хисорак, учебный корпус №10, зал учёного совета факультета филологии).

С диссертацией можно ознакомиться в Центральной библиотеке Таджикского национального университета (734025, город Душанбе, проспект Рудаки, 17) и сайте www.tnu.tj .

Автореферат разослан «___» ___________ 2023 года.

Учёный секретарь
диссертационного совета,
доктор филологических наук Сироджиддин Эмомали

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В истории государственности каждого народа изучение международной тематики с целью конкретизации политической ситуации времени и взаимоотношений с зарубежными странами считалась и считается не только очень важной, но достаточно актуальной. Эта тема, наряду с особым отношением различных государственных структур, всегда была в центре внимания журналистов и публицистов, которые проявляли свой специфический интерес к общественно-политической и экономической жизни страны, результатом которого стал большой пласт опубликованных материалов, отображающих преобразования времени.

Беглый взгляд на страницы таджикской прессы эпохи Советского Союза показывает, насколько важным было внимание к этой теме в нашем недавнем прошлом, какой вклад в ее обсуждение и изучение внесли писатели и публицисты. Одним из публицистов, уделивших этой теме много внимания и вынесших ее наряду со страницами печати на широкое поле литературы, является известный поэт Абулкасым Лахути.

В эпоху глобализации исследования отображения международных проблем в средствах массовой информации и творчестве отдельных публицистов приобретает особое значение для любого общества. В этом направлении целесообразно изучение работ, посвященных данной теме. В нашей литературе и публицистике немало работ, дающих оценку политическим процессам того времени и всесторонне рассматривающих эту тему. Авторы, обратившиеся к этой теме, в первую очередь, стремятся открыть людям глаза на важные события современного мира и помочь осознать опасные процессы времени. Эту цель мы можем наблюдать в жизни и творчестве многих великих писателей Востока, где А. Лахути отличается от всех остальных авторов по многим критериям и главным отличием было то, что он боролся за счастье рабочего и крестьянского класса (угнетённого класса общества) не только словом, но и оружием в руках. Именно этот фактор усиливал его прозаическую и поэтическую деятельность, давая ему массу преимуществ на этом пути. Бескомпромиссная борьба против колонизаторов Англии, царской России, Германии и Османской Турции и их приспешников, которые стремились к порабощению более отсталых и слабых стран Востока, в частности родину поэта – Иран, определило отношение и позицию поэта в плане политико-социальных течений того времени. В этих процессах писателя, глубоко любящего простых трудящихся, рабочих и крестьян, особо интересовало гнетущее деспотическое отношение эксплуататоров к угнетенным народам и зверское разграбление природных богатств отсталых стран западными капиталистическими странами.

В своих публицистических работах Лахути вскрывает нечистые и корыстные цели могущественных стран Европы и Америки по отношению к бедным странам, считая их геополитические цели, особенно по отношению к странам Востока, первопричиной всех их несчастий. Именно поэтому важным считает объединить против эксплуататоров все отсталые страны в единый

кулак, объединенную борьбу. Работы, написанные Лахути в этом направлении, всё еще не утратили своего значения, а его предположения и думы на этот счет по-прежнему актуальны. В этой связи исследование международных тем в публицистическом творчестве Лахути, особенно в период глобализации, имеет очень важное значение.

Степень изученности темы. О жизни и творчестве А. Лахути проведены ценные исследования и изыскания как во времена СССР, так и после его распада в основном, в трех странах – Таджикистане, России и Иране.

Одним из первых исследователей жизни и творчества Лахути считается С. Айни. Устод Айни, как в книге «Образцы таджикской литературы», так и в ряде отдельных писем и статей, о бесценных произведениях А. Лахути выразил свое мнение и особенно высоко оценил социальные и реалистические аспекты его творческого наследия. Русские и таджикские исследователи Э. Бертельс[1], А. Адилис[2], З. Османова[3], Я. Ориёнпур[4], Г. Амири[5], А. Башири[6], Ш. Ҳусейнзода[7], С. Табаров[8], Х. Мирзозода[9], Я. Исаев[10], Р. Мусулмониён[11], Ю. Акбаров[12], А. Абдуманнонов[13], Х. Отахонова[14], Х. Асозода[15], А. Махмадаминов[16] и другие исследовали различные аспекты биографии и творческого наследия писателя-поэта. В этих исследованиях творчество А. Лахути оценивалось в основном с литературоведческой точки зрения, но почти во всех упоминалось о публицистической деятельности и публицистических аспектах его творчества. Это связано с тем, что его творческая деятельность была тесно переплетена со средствами массовой информации, и все его произведения берут свое начало из реальной жизни, а герои его произведений также реальные и исторические люди. Социальный аспект творчества Лахути многократно рассматривался литературоведами на примере поэтических произведений автора.

---

[1] Бертелс, Э. Лоҳутӣ / Э. Бертелс // Девон. (Чопи форсӣ). – Москва: Нашриёти давлатии «Адабиёти бадеӣ», 1939. – С. 5-27.

[2] Адилис, А. Абулькасим Лахути / А. Адилис // Абулькасим Лахути. Избранное. – Москав: Государственное издательство художественной литературы, 1949. – С. 3-6.

[3] Османова, З. Жизнь и творчество Абулькасима Лахути / З. Османова // Абулькасим Лахути. Избранное. – Москва, 1959. – С. 5-12.

[4] Ориёнпур, Я. Аз Сабо то Нимо / Я. Ориёнпур. Ҷилди дуюм. – Теҳрон, 1351. – 480 с.

[5] Амирӣ, Ғ. Гузидаи ашъори Абулқосим Лоҳутӣ / Ғ. Амирӣ. – Кирмоншоҳ, 1384. – 232 с.

[6] Баширӣ, А. Дебоча / А. Баширӣ // Девони Лоҳутӣ. Чопи аввал. – Теҳрон: Сипеҳр, 1358. – С. 5-111.

[7] Ҳусейнзода, Ш. Санъаткори сазовори аср / Ш. Ҳусейнзода // Барои адабиёти сотсиалистӣ. – 1933. – №5-6.

[8] Табаров, С. Адиби сухандон ва муборизи майдон / С. Табаров. – Душанбе: Дониш, 1986. – 32 с.

[9] Мирзозода, Х. Абулқосим Аҳмадзода Лоҳутӣ / Х. Мирзозода // Лоҳутӣ А. Куллиёт. Ҷ.6. – Душанбе, 1963. – 257-272.

[10] Исаев, Я. Лоҳутӣ – сарояндаи револютсияи октябр / Я. Исаев // Шарқи сурх. – 1957. – №12.

[11] Мусулмонқулов, Р. Фуруғи шеъри ҷонпарвар / Р. Мусулмонқулов. – Душанбе: Ирфон, 1984.

[12] Акбаров, Ю. Ашъори Лоҳутӣ дар хориҷа / Ю. Акбаров, Ҳ. Шодиқулов // Ёдбуди Лоҳутӣ. – Душанбе: Дониш, 1974. – С. 209-217.

[13] Абдуманнонов, А. Абулқосим Лоҳутӣ / А. Абдуманнонов, Х. Отахонова, Ҳ. Шодиқулов. – Душанбе: Адиб, 1987. – 160 с.

[14] Отахонова, Х. Падидаҳои навҷӯӣ / Х. Отахонова. – Душанбе: Ирфон, 1982.; Чеҳраҳои шинохта. – Душанбе: Деваштич, 2004. – 176 с.

[15] Асозода, Х. Саргузашти устод Лоҳутӣ / Х. Асозода. – Душанбе: Деваштич, 2008. – 300 с.

[16] Маҳмадаминов, А. Сухан аз корномаи устод Лоҳутӣ / А. Маҳмадаминов. – Душанбе: Эҷод, 2007. – 100 с.

Исследователи А. Садуллоев[1], И. Усмонов[2], А. Нуралиев[3], П. Гулмуродзода[4], Ф. Наджмонов[5], М. Муродов[6], А. Азимов[7], С. Хайдаров[8], С. Гулов[9] и Б. Кутбиддинов[10] дали общую информацию о журналистской деятельности и некоторых социальных аспектах творчества Лахути в отдельных статьях и исследованиях. Однако публицистические работы А. Лахути остаются недостаточным образом исследованными. Поэтому данное исследование можно назвать первым относительно полным исследованием публицистической деятельности поэта.

Связь исследования с научными программами и/или темами. Выводы данного исследования могут способствовать улучшению существующих учебных программ. Тема диссертации является частью научно-исследовательских работ кафедры международной журналистики и факультета журналистики Таджикского национального университета.

ОБЩЕЕ ОПИСАНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Основной целью исследования является анализ и всестороннее изучение публицистических произведений А. Лахути, направленных на освещение международной проблематики, определение позиции и отношения публициста к политическим процессам того времени.

Задачи исследования. В рамках исследуемой темы вытекает решение следующих задач:

– определение степени влияния текущей ситуации на формирование творческой личности автора и его восприятия происходящих политических событий;

– отображение основных направлений творческой деятельности Лахути и выявление злободневных тем в его прозе и поэзии;

– конкретизация границ журналистской деятельности Лахути и его связи с прессой, степени его участия в учреждении и создании газет и журналов;

---

[1] Саъдуллоев, А. Гузаргоҳ ва равзанаҳои абадият / А. Саъдуллоев // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 32-38.

[2] Усмонов, И. Сарбози инқилоб / И. Усмонов // Садои Шарқ. – 1987. – №5.; Таърихи матбуоти тоҷик / И.К. Усмонов, Д. Давронов. – Душанбе, 2008. – 280 с.; Хизри раҳи аҳли адаб / И.Усмонов // Адабиёт ва санъат. – 2017. – 30 ноябр.

[3] Нуралиев, А. Матбуоти хориҷӣ дар бораи А. Лоҳутӣ / А. Нуралиев // Адабиёт ва санъат. – 1987. – 22 октябр.

[4] Гулмуродзода, П. Маорифпарварӣ ва низоми нави ҷаҳон / П. Гулмуродзода. – Душанбе: Ирфон, 2006. – 164 с.

[5] Наҷмонов, Ф. Ватандор / Ф. Наҷмонов // Садои Шарқ. – 1987. – № 12.; Як манбаи бедории фикри устод Лоҳутӣ / Ф. Наҷмонов // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 28-36.

[6] Муродов, М. Публитсистикаи ҳаҷвӣ / М. Муродов. – Душанбе: Ирфон, 2015. – 320 с.

[7] Азимов, А. Марзи сухан / А. Азимов. – Душанбе: Дониш, 2008 – 80 с.; Лоҳутӣ ва маҷалласи «БАС» / А. Азимов // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 52-53.

[8] Ҳайдаров, С. Лоҳутӣ ва журналистика / С. Ҳайдаров // Асрори сухан. (Маҷмуаи мақолаҳо оид ба масъалаҳои журналистика, адабиёт ва фолклор). – Хуҷанд: Ношир, 2017. – С. 167-170.

[9] Гулов, С. Устод Лоҳутӣ ва Тоҷикистон / С. Гулов // Омӯзгор. – 2017. – 21 декабр.

[10] Қутбиддинов, А. Хосияти публитсистика / А. Қутбиддинов, Ҷ. Раҳмонова. – Душанбе, 2018. – 164 с.

– определение роли и места поэта-писателя-публициста в развитии журналистики XX века;

– анализ и исследование отношения и позиции писателя к политическим веяниям времени, выявление автором целей сверхдержав в отношении их борьбы за влияние;

– освещение места международных проблем и их тематического комментария в публицистике А. Лахути;

– определение качества и количества использованных публицистических жанров автора при анализе и объяснении региональных и мировых событий в прозе и поэзии.

Объектом исследования является публицистическое наследие А. Лахути посвящённое международной тематике.

Предметом исследования является исследование характера публицистических особенностей поэтических и прозаических произведений Лахути, посвященных актуальным международным вопросам времени.

Теоретическую основу исследования составляют фундаментальные теоретико-практические работы признанных отечественных и зарубежных специалистов в области публицистиковедения и литературоведения, таких как В.В. Ворошилова, В.В. Ученовой, Ю.Н. Прохорова, В.Ф. Олешко, Я. Ориёнпура, А. Маниёзова, Х. Асозода, М. Имомзода, А.Н. Нуралиева, А.С. Садуллоева, И.К. Усмонова, П. Гулмуродзода, М. Муродова, А. Азимова, Дж. Садуллоева, М. Абдуллозода, Ш. Муллоева, М. Мукимова, А. Абдуманнонова, С. Гулова, С. Хайдарова, Б. Кутбиддинова и других.

Методологические основы исследования. Основными методами данного исследования являются историко-сравнительный, традиционный и контент-анализ, а также логический анализ. Использование этих методов позволяет определить уровень рассмотрения темы и международных вопросов в отдельно взятых произведениях и позицию публициста по важным событиям времени. В процессе исследований не остались без внимания методы гносеологического исследования и научной интерпретации.

Источниками исследования являются статьи, выступления, очерки, социальная поэзия и другие образцы публицистических произведений, охватывающих освещение международной тематики, которые создавались автором, в основном, в первой половине 20 века и публиковались на страницах печати того времени и литературных сборниках поэта.

Научная новизна исследования. Публицистика А. Лахути хотя охватывает различные стороны политической и общественной жизни своего времени, все же комплексно еще не исследовалась. Международная проблематика включает в себя многогранный аспект публицистики писателя, которая является совершенно новым объектом изучения. Новизна и комплексность настоящего исследования, прежде всего, выявляются тем, что тема международной проблематики в публицистике А. Лахути впервые изучается как самостоятельный контент творчества поэта, писателя и публициста.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Влияние эпохи на политическую и творческую личность А. Лахути, воздействие общественной деятельности писателя на стиль и психологию произведений первого периода его творчества.
2. Тесные взаимоотношения молодого Лахути со СМИ того периода и их влияние на все остальное творчество поэта, писателя и публициста.
3. Особое внимание А. Лохути к международным проблемам в разные периоды его творчества и прославление свободы рабочего класса и крестьянства при всех политических строях на всех этапах творческой деятельности поэта, писателя и публициста.
4. Анализ текущих политических процессов в публицистических произведениях с международным содержанием, прогнозирование последствий конкретных событий в отдельных произведениях, политическая значимость прогнозируемых событий и их влияние на политическую ситуацию в современном обществе.
5. Отражение в публицистических произведениях писателя его идеологической и политической борьбы против капиталистических стран и гнетущих сил, эксплуатирующих рабочий класс и крестьянство.
6. Лахути и развитие международной проблематики в современной таджикской поэзии, создание первых стихотворений на темы политической борьбы европейских агрессоров против СССР, Первая мировая война и ее причины, приход к власти фашистских правительств в Европе, вторжение нацистской Германии в СССР, холодная война и геополитика США в таджикской литературе и публицистике.
7. Использование возможностей журналистских жанров при комментировании международных тем и проблем; статья, зарисовка, письмо, фельетон и памфлет — широко используемые жанры при обсуждении тем мировой политики в публицистике А. Лахути.
8. Публицистическая поэзия Лахути в освещение актуальных международных проблем, публицистические жанры в форме поэзии, социальная поэзия как важное оружие в борьбе с паразитами, эксплуататорами и угнетателями.

Теоретическая и практическая значимость результатов исследования. Теоретически значимым аспектом диссертации является представление о влиянии публицистических произведений писателей на примере публицистики А. Лахути, который расширяет мировоззрение людей, особенно в понимании политических и социальных вопросов. В данном исследовании освещается и уточняется отношение и позиция публициста к международным проблемам, проясняется вхождение и развитие этой актуальной темы в таджикскую публицистику и литературу. Результаты исследования могут быть использованы журналистами, студентами филологических факультетов, политологами, специалистами, работающими в различных областях средств массовой информации. Настоящее исследование также может быть использован для других исследований, подготовки на факультетах и кафедрах журналистики по спецкурсам и курсам по выбору

студентов. Также результаты исследования могут быть полезными при написании монографий и учебных пособий.

Соответствие темы диссертации паспорту научной специальности. Диссертация на тему “Международная проблематика в публицистике Абулкасыма Лахути” на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.10 – Журналистика соответствует.

Личный вклад соискателя ученой степени. Диссертант был самостоятельным в процессе исследования, анализе собранных материалов, написании научных материалов и диссертации, а в процессе научно-исследовательской работы консультировался с научным руководителем. Научные статьи автора диссертации являются результатом его исследования и не имеют соавторов.

Практическая апробация результатов исследования. Содержание и основные части диссертации были представлены в виде докладов на следующих республиканских и общеуниверситетских научно-практических и теоретических конференциях: республиканских научно-практических конференциях «Водная дипломатия и факторы ее освещения в отражении средств массовой информации стран Центральной Азии» (Душанбе, 25-26 ноября 2019 г.), «Публицистика и некоторые ее проблемы в эпоху независимости» (Душанбе, 30 сентября 2022 г.), «Современное таджикское радио: состояние и перспективы» (Душанбе, 6 апреля 2023 г.); Общеуниверситетской научно-теоретической конференции на тему «Исследования международной журналистики: проблемы и перспективы» (Душанбе, 2 марта 2021 г.), а также на традиционных ежегодных апрельских конференциях преподавателей и сотрудников ТНУ (2018 -2023 г.).

Рассмотрение диссертации состоялось на заседании кафедры международной журналистики факультета журналистики Таджикского национального университета (протокол №4 от 20.10.2022 г.) и заседании Совета ученых факультета журналистики Таджикского национального университета (протокол №5 от 30.01.2023 г.) и рекомендована к защите.

Публикация научных работ по теме диссертации. Основное содержание и суть диссертации отражены в 10 научных стаьях, 4 из которых опубликованы в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, 6 параграфов, заключения, рекомендаций и библиографии. Общий объем диссертации составляет 194 страниц компьютерной печати.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во **введении** обосновывается актуальность темы исследования, степень ее разработанности, цель и задачи работы, методологические основы, объект и источники исследования. Здесь же аргументируется теоретическая и практическая значимость исследования, и его новизна.

Первая глава диссертации называется **«Взгляд на жизнь и творчество Абулкасыма Лахути»** и состоит из двух параграфов.

В первом параграфе – **«Влияние эпохи на жизнь и формирование творческой личности Лахути»** больше внимания уделяется сравнительно малоизученным сторонам жизни писателя, а также событиям, оказавшим наибольшее влияние на формирование политической и творческой личности писателя.

Изучение жизни А. Лахути показывает, что его политическая деятельность в Иране – началась с его участия и предводительства восстания за свободу и конституционность, работы в отрядах жандармерии, предводительстве Тебризского восстания 1922 г., вошедшую в историю как “Восстание Лахути-хана”; жизни и деятельности в Турции, где он побывал дважды в 1914-1915 и 1918-1921 гг.; его переезд в Советский Союз и работа на различных общественных и политических должностях советского государства, способствовавших его становлению в качестве дипломата мусульманского Востока и международно признанного политика. В целом этот драматичный и продолжительный путь способствовал становлению Лахути как политической и творческой личности. Он прошел путь от упрямого мальчишки-сапожника Барзадимогского района Кирманшаха до видного политического деятеля, одного из руководителей иранских народных восстаний, основателя ряда социально-политических организаций и обществ в Турции, видного политического и общественного деятеля и выдающегося идеолога Советского Союза. Политическая и общественная деятельность в разных сферах не могла не оставить следа в его творчестве. В ходе своего творчества он вырос из певца простой любовной и суфийской поэзии в поэта-интернационалиста международного масштаба, одного из основоположников революционной Восточной поэзии. На основании политической борьбы он признавал прессу важнейшим фактором борьбы с идеологическими врагами, и на всех этапах своей жизни – и в Иране, и в Турции, и в республиках Советского Союза развивал её, и сослужил достойную службу на этом пути.

Лахути также внес достойный вклад в создание и развитие целого ряда газет, журналов и других изданий, в частности “Чантаи побараҳна/Несколько босоногих”, “Восток/Шарқ”, “Бесутун” в Иране, журнала “Форс/Персия” в Турции, “Тоҷикистони сурх/Красный Таджикистан”, “Деҳқони камбағал/Бедный дехканин”, “Барои адабиёти сотсиалистӣ/За социалистическую литературу” в Таджикистане. В диссертации все этапы жизни публициста исследуются отдельно, с приведением конкретных примеров, опирающихся на достоверные источники.

Второй параграф этой главы назван – “**Основные направления творческой деятельности А. Лахути”** и обращен на исследование различных направлений творчества публициста. А. Лахути — один из тех писателей, который опробовал себя практически во всех областях творчества. Сферы его творчества включают поэзию и прозу, публицистику, драматургию, перевод

произведений иностранных писателей на таджикско-персидский язык, и, наоборот, с таджикско-персидского на русский язык.

Практически во всех областях творчества, которых коснулся Лахути, он преуспел и завоевал популярность. Однако мировую известность ему принесла его высокосодержательная и реалистическая поэзия. С учетом творческой среды, времени и места поэтическую деятельность А. Лахути можно разделить на три общих этапа, которые условно следует считать первым исследовательским направлением в определении социального содержания его наследия:

1. Творческой деятельности в Иране;
2. Временная миграция в Ирак и Турцию;
3. Жизнь и творчество в Советском Союзе.

Произведения, созданные этим известным писателем на каждом из этих этапов, отражают его творческое становление (как личности) отличавшееся сюжетом, стилем и общественно-политическими мыслями.

Поскольку жизнь Лахути в Иране в основном прошла в политической борьбе против шахского режима и иностранных империалистов, его стихи, написанные в этот период, преимущественно имели «призывное содержание и публицистический тон»[1] и призывали людей на поле брани. Все стихи этого периода творчества поэта с их злободневным содержанием публиковались в газетах того времени. В этих стихах Лахути пренебрегал образным стилем выражения своих мыслей и обильным использованием художественных поэтических приёмов.

Отличительной чертой стихотворений А. Лахути, написанных во время временной миграции в Ираке, и большей частью - в Турции, является выражение поэтом важных политических вопросов того времени с символизмом, иронией и художественным выражением. Исследователи творчества писателя высоко оценили стихи, написанные им во время миграции, и отметили их важное место в творчестве поэта.

В своей автобиографии сам поэт объяснял причину обращения к метафоризму в стихах периода эмиграции так, что «если бы я говорил открыто, то военная цензура Турции, находившейся под контролем англичан, никогда бы не опубликовала в печати мои антиимпериалистические стихи»[2].

В период своей жизни и деятельности в СССР Лахути предстает в своих произведениях «как активный борец и пропагандист новой жизни»[3]. С первых дней переезда в Советский Союз и до начала Великой Отечественной войны основным содержанием социальной поэзии писателя была тема строительства социализма во всем мире, отражение всех событий жизни Советского государства, его народа, строителей нового общества, все идеологические вопросы и бесчисленные созидательные стремления, связанные с борьбой за

[1] Абдуманнонов, А. Абулқосим Лоҳутӣ / А. Абдуманнонов, Х. Отахонова, Ҳ. Шодиқулов. – Душанбе, 1987. – С. 7.

[2] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ. 6 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 171.

[3] Очерки таърихи адабиёти советии тоҷик. Қисми 1. – Сталинобод, 1956. – С. 54.

социалистическое строительство, международное значение победы социализма, укрепление дружбы между народами.

В целом, во все периоды своего творчества поэт, в первую очередь, обращался к социальным темам, и в каждом своем стихотворении рассматривал и анализировал событие или важную тему, связанную с жизнью народа в художественно-публицистическом стиле.

Социальное звучание во всех его стихах характеризуется высоким чувством патриотизма, пронизаны непримиримой классовой борьбой и, главное, верностью неизменной цели защиты угнетенных. Наряду со своей поэзией, имеющей мировое значение, А. Лахути также преуспел в прозе, оставив после себя несколько ценных прозаических произведений, которые дают исчерпывающую информацию о его жизни и социально-экономическом положении его времени.

В этой части диссертации представлены некоторые из его прозаических произведений, в том числе «Тарҷумаи ҳол /Автобиография», «Саргузашти ман/Моя история», «Хон-доӣ/Дядя Хан», «Як тиру се нишон/ Одна пуля/стрела и три мишени/цели» и «Зиндагонии ман/ Моя жизнь», которые приписываются ему, ставшие предметом настоящего научного исследования. Исходя из отражения важнейших общественно-политических проблем времени, стиля и жанра, эти произведения считаются публицистическими материалами. Например, в «Саргузашти ман/ Моей истории» публицист, наряду с предоставлением сведений о жизни своей семьи, считающиеся исключительно публицистическим жанром, описывает горькую правду бытия и тяжелое положение иранского общества конца XIX века.

Прозаические произведения А. Лахути занимают особое место своей исторической значимостью, воинственно-патриотическим духом и высокой нравственной ценностью. По мнению профессора А.Саъдуллоева, «социалистический реализм, который проявляется в прозе и публицистике Лахути, это некая великая сила, определившая направление развития человечества на основании научного исследования и выдвинувшей идеи и перспективы, которые признаны могущественными философскими вершинами»[21].

В прозаических произведениях писателя, наряду с временным периодом и объективным анализом социального, политического и экономического положения различных обществ, в которых он жил, мы видим высокое мастерство отображения Лахути. Язык его прозаических произведений понятен широким массам, где писатель старается прикрыть художественным одеянием реальные события и этот метод выражения многократно усиливает эффективность восприятия его прозаических произведений. Красивая аллегорическая речь в описании отдельных моментов – характерная черта

[1] Саъдуллоев, А. Гузаргоҳ ва равзанаҳои абадият / А. Саъдуллоев // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 33.

прозы Лахути. Что интересно, именно этот способ выражения кратно повышает привлекательность его прозаических произведений.

Журналистская деятельность и создание публицистических произведений для прессы, является важной и основной частью творчества А.Лахути, которая началась с того времени, когда он отправился в Тегеран для учебы и его знакомства с революционными кругами. Учитывая значительное влияние печати в пробуждении народного сознания и призыве масс против царского строя, Лахути и его соратники очень умело использовали эту силу влияния в революционных народных волнениях 1907-1911 годов. В этот период сатира и революционная поэзия и поэмы Лахути регулярно публиковались в известных газетах и журналах «Эрони Нав/Новый Иран», «Чантаи побараҳна/Несколько босоногих», «Шарқ/Восток» и других демократических газетах Ирана.

В 1916 году Лахути издает в Кирманшахе новую газету под названием «Бесутун». Эта газета считалась органом политической организации «Фирқаи коргарӣ/Объединение рабочих», которую также при поддержке своих соратников организовал Лахути.

В годы эмиграции в Турции Лахути в сотрудничестве с эмигрантскими иранскими интеллектуалами, в том числе с Хасанханом Мукаддамом (Али Наврузом) основал журнал «Форс» на персидском и французском языках.

После эмиграции в СССР, Лахути сначала сотрудничал с прессой Азербайджана и Грузии. Именно в этот период возникли его связи с таджикской прессой и Таджикистаном. Так, наряду со стихами и поэмами, в отечественных изданиях «Овози тоҷик/ Голос таджика», «Дониш ва омӯзгор/ Знание и учитель», «Раҳбари дониш/Путеводитель знаний», «Тоҷикистони сурх/Красный Таджикистан», «Барои адабиёти сотсиалистӣ/За социалистическую литературу», «Пионери Тоҷикистон/Пионер Таджикистана», «Роҳи Ленинӣ/Ленинский путь», «Комсомоли Тоҷикистон/ Таджикский комсомолец» были опубликованы его статьи, очерки, зарисовки и множество писем, затрагивающих самые разные темы и вопросы периода жизни мастера.

Исследование показало, что А. Лахути внес большой весомый вклад в развитие таджикской прессы своими организаторскими, творческими, редакторскими и лидерскими способностями. Создание первого государственного издательства в Таджикистане в 1925 году при его содействии, где он был назначен первым директором, внесло неоценимый вклад в развитие печати в нашей стране. Также устод Лахути внёс достойный вклад в подготовку журналистских кадров в нашей стране.

Вторая глава диссертации названа «**Идеологическая особенность и соотношение международной тематики в публицистике писателя»** также состоит из двух параграфов, которые посвящены анализу и рассмотрению международной тематики в публицистическом творчестве писателя и его позиции по отношению к наиболее важным событиям того времени.

Первый параграф этой главы – **«Тематическая классификация международных проблем»** рассматривает соответствующие вопросы в разрезе тематической классификации международных проблем в публицистических

произведениях писателя. В этом разделе диссертации международная тематика публицистики писателя условно разделена на 4 части:

- проблематика Востока;
- Европа и колониальная политика Англии;
- приход к власти Европы фашизма;
- Америка и её геополитическая политика.

В этом кругу доминируют работы Лахути, посвященные проблематике Востока. В первых его стихотворениях ярко показаны положительные и отрицательные стороны Востока, его проблемы и переплетенные трудности. В этом контексте писатель, прежде всего, выражает политические и экономические отношения, сложившиеся у западных капиталистических стран со странами Востока или «конфликты, склока и напряженность между европейскими государствами по поводу раздела природных богатств и земель Востока»[1]. Лахути затронув этот важный вопрос международной политики, призывает народы Востока к объединению и защите своих границ и природных богатств, призывает их к борьбе против иноземных захватчиков.

При этом, первопричиной всех бед Востока считает неполноценность и неадекватность политических режимов мусульманского Востока, чрезмерное влияние священнослужителей в государственные дела, слабоволье, мягкотелость и покорность народов Востока, рабскую сущность характера народа этого обширного региона мира, малограмотность и отстранённость женщин от общественной работы, преклонение и подражание чуждой культуре передовых лиц Востока и т.д. Эти мысли писатель ярко и ёмко выразил в таких произведениях как «Хитоб ба миллати Эрон /Обращение к народу Ирана», «Ё ҳар ду /Или оба», «Шамъу парвона /Свеча и мотылёк», «Қурбони рӯшноию нуру сафои Шарқ/Влюбленный в свет, лучи и чистоту Востока», «Яке Руму яке Юнон парастад /Один поклоняется Риму другой Греции», “Нӯшам ба шодмонии он дам шароби сурх /Выпью красное вино за радость того мига", “Гар бихоҳӣ, метавонӣ/ Если захочешь, сможешь”, «Бархез/Восстань”, “Эй фаълаи Машриқ, алами сурх ба по кун /Эй, рабочий (трудящийся) Востока, возвысь красный стяг", “Таронаи инқилоб/Песнь революции” и т.п.

Европа и колониальная политика ее экономически развитых стран занимает центральное место в публицистических произведениях А. Лахути со времени усиления давления оккупационных сил Англии и царской России на Иран. В произведениях, которые написаны до миграции в Советский Союз, Лахути призывает народ Ирана и вообще народы Востока на борьбу против англичан и других иностранных врагов, колонизировавших их родину и покусившихся на их свободу и независимость, и вернуть себе свободу.

Следует отметить, что после эмиграции в Советский Союз и ознакомления с идеологией Советского государства взгляд Лахути на

---

[1] Ваҳҳобов, Р. Абулқосим Лоҳутӣ ва «Масъалаи Шарқ» / Р. Ваҳҳобов // Устод Лоҳутӣ ва назми инқилобии Шарқ. (Материалҳои конференсияи илмӣ). – Душанбе: Дониш, 1987. – С. 60.

международные проблемы несколько изменился. Теперь в борьбе с капиталистами он апеллирует как сторонник рабочего класса всего мирового сообщества, призывая их к борьбе за свободу. Лахути описывает Советский Союз как главную опору мирового рабочего класса и трудящихся, а капиталистические страны Европы изображает как продолжателей традиций попрания прав, трудящих и последователями феодальных традиций в новой форме. В своих стихах и поэмах, связанных с темами международной политики, он разоблачает и осуждает деструктивные и враждебные действия западных эксплуататоров. Яркими примерами могут быть сюжетные линии таких стихов и поэм как “Босмачӣ/Басмач”, “Мо зафар хоҳем кард/Мы победим!”, “Тоҷикистон/Таджикистан”, “Ба коргарони Боку/Трудящимся Баку”, “Сафари Фарангистон/Путешествие в Европу”, где он в образе европейских капиталистических стран видит сторонников политических течений, желающих вновь сделать освободившихся угнетенных своими рабами.

Несмотря на свои острый и отрицательный взгляд на политические позиции западных стран, Лахути никогда не отказывался от изучения их культуры и призывает других советских писателей «усвоить культурное наследие всего мира и использовать его во благо социализма»[1].

Произведения на тему прихода к власти в Европе фашизма появились в его публицистическом творчестве уже в начале 30-х годов прошлого века. В стихах “Фардо/Завтра”, “Ба коргарони Боку/Трудящимся Баку”, “Шолои и Фюрист”, “Ба челюскиниҳо/Челюскинцам”, “Сигнал”, “Аз халқи Тоҷикистон ба халқи Испания/От таджикского народа народу Испании”, “Дар ҷаҳони бедод/В мире несправедливости” и целом ряде других стихов и поэм ярко и достаточно отчетливо представлена эта тема. С первых дней прихода к власти фашистских режимов в некоторых странах Европы автором осуждает их и призывает все народы мира на борьбу против этого зла. В частности, нападение фашистской Италии на Абиссинию/Эфиопию, имевшее место в середине 30-х годов прошлого века, многократно усилила его ненависть к этому мерзкому течению и режиму. Это антигуманное поведение итальянских фашистов, при котором погибли в основном мирные жители, в часнности дети и женщины, писатель очень резко осудил в поэме «Дар ҷаҳони бедод/В мире несправедливости»:

Фашист ҳам аз ҷинси башар гар ба шумор аст,
Хунхортар аз ҷинси башар ҷонваре нест[2].
Хоть фашист тоже причисляется к человеческому роду,
Нет более кровожадного существа, чем человек.

После начала Великой Отечественной войны А. Лахути в качестве видного советского идеолога представил целый ряд военно-патриотических стихов. По словам А. Абдуманнова, «мощный стиль его поэзии, не меркнувший

---

[1] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 236.
[2] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ.2 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Адиб, 2014. – С. 143.

на протяжении всего его творчества, стократно возрос и проявился в стихах этого периода»[1].

После нападения фашистской Германии на Советский Союз из всех писателей Таджикистана Лохути первым написал стихотворение против Гитлера и его приспешников, опубликовав его в газете «Тоҷикистони сурх/ Красный Таджикистан». Это стихотворение было опубликовано в номере от 24 июня 1941 года, первом номере после вторжения Германии в СССР под названием «Халқи Советӣ ҷумла мусаллаҳ шаванд/ Советский народ должен стать под ружьё!». Позже она была опубликована в поэтических сборниках поэта под названием «Мӯр ва офтоб/Муравей и солнце» с небольшой редакцией.

После этого стихотворения и до конца Великой Отечественной войны Лахути систематически сочинял и публиковал в каждом номере «Тоҷикистон сурх/Красного Таджикистана» новые и новые стихи и поэмы, где воспевал мужество и героизме сынов отечества на фронте и ратный труд народа в тылу.

Упоминания об Америке встречаются в публицистических произведениях Лахути вплоть до Второй мировой войны, но в основном они связаны с экономической мощью этой страны и развитием в ней промышленности. О политической мощи Америки и ее влиянии на геополитическую ситуацию планеты статьи, стихи и поэмы поэта стали появляться в послевоенные годы. Даже беглый взгляд на историю Америки показывает, что именно в это время, наряду с Советским Союзом, эта сверхдержава стала одним из предвестников мировой геополитической политики и открыто заявила о своей политической мощи.

Первые антиамериканские стихи Лахути были написаны в контексте войны между Америкой со странами Корейского полуострова. В этом ряду следует упомянуть такие его стихи как «Дар Кура/В Корее», «Духтари халқи далер/Дочь храброго народа», «Ба халқи Кура/ Корейскому народу», «Офтоб дар қатра/Солнце в капле», «Эй духтари халқи Кура, эй марди Кура/Эй дочь корейского народа, эй мужчина Кореи!» и др. В этих произведениях, являющихся одними из лучших образцов публицистических произведений начала 50-х годов прошлого века, связанных с международной проблематикой, Лахути повествует о вмешательстве Америки в политические дела стран Востока и нарушении мира на планете.

Во всех своих работах, посвященных геополитической политике Америки, Лахути признает ее как экономически и военно развитую страну, но выступает против ее политики мирового господства. Он считает колониальную политику Америки продолжением колониальной политики Англии и других европейских империалистических стран, которая наносит ущерб более отсталым странам и зиждет в себе антигуманистический характер.

Во втором параграфе этой главы, который называется **«Отношение и позиция писателя к политической обстановке времени»**, исследуются

[1] Абдуманнонов, А. Абулқосим Лоҳутӣ / А. Абдуманнонов, Х. Отахонова, Ҳ. Шодиқулов. – Душанбе, 1987. – С. 60.

международные вопросы с точки зрения Лахути, определены его позиция и отношение к важным политическим событиям того времени, в связи с вторжением иностранных империалистов в отсталые страны Востока, Первая мировая война, Великая октябрьская революция в России, противостояние политических систем социализма и капитализма, Великая Отечественная война, геополитическая борьба Советского Союза и Соединенных Штатов Америки.

В начале своей политической борьбы в Иране Лахути вышел на поле сражений ради свободы и счастья угнетенных людей и боролся против шахского правительства, которое постоянно грабило угнетенный народ ради сохранения трона и короны. В этом контексте в своих публицистических работах он изобличает причастность духовенства и придворных в эксплуатации и притеснении рабочего класса не только у себя на родине, но и во всем мире и открыто осуждает это. Эта тема, наряду с социальной поэзией, прямо рассматривается и высмеивается в его прозаических произведениях, в том числе в фельетоне «Хон-дой̣/Дядя-хан».

В борьбе с иноземными захватчиками Лахути настоятельно начал позиционировать себя с момента официального вторжения Англии и царской России на территорию Ирана и усиления их влияния на управлении страной местным правительством. Теперь, помимо влияния на дела государства, они также активно участвовали в народных волнениях и терроризировали восставший народ. Лахути в одном из своих писем описывая тогдашнее состояние Иран писал: “Иран агонизирует под давлением сильных соседей – царской России и коварного английского империализма. Турция, рассматривающая ситуацию подходящей, подобно падшему мародёру, похищающему по ночам саван из могил умерших, хотела снять с его обескровленных, неподвижных и издыхающих ног умирающего Ирана старые изношенные башмаки. Немцы Вильгельма боялись англо-русского захвата Ирана и силой денег приобрели сторонников, которые вели пропаганду в их пользу”[1].

Самым постыдным фактором во вторжении иноземных захватчиков в страны Востока Лахути считает сотрудничество местных властей с иностранными империалистами для защиты своей власти, что, к сожалению, и сегодня характерна для сообществ Востока. Пример тому можно увидеть в политической борьбе за власть в Афганистане, Ираке, Сирии, Ливии и других странах, где Америка и страны Европы с одной стороны, и Россия, с другой, активно участвуют в решении этих задач. Столетие назад Лахути назвал этот фактор равным самоубийству для восточного общества:

Мани бечора он рӯзе ба қатли худ яқин кардам,
Ки дидам, тоза бо гург улфате бошад шубонамро[2].
Бедный я, в тот день убедился в своей казни
Как увидел волка другом своего пастуха.

---

[1] Лоҳутӣ, А. Ба Х. Мирзозода / А. Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 155.

[2] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ. 1. Нашри дуввум / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Адиб, 2014. – С. 143.

С другой стороны, Лахути приводит в ярость рабская природа и мягкотелость жителей Востока, терпящих все притеснения и угнетения иноземных захватчиков и их внутренних подручных.

Годы Первой мировой войны (1914-1918гг) частично относятся периоду эмиграции Лахути в Турцию, страну которая считалась одной из ее активных участниц. Именно поэтому он не относился к этой войне и ее последствиям нейтрально, а обозначил свою позицию в серии произведений. Ускорение процесса колонизации европейскими завоевателями, которое осуществлялось за счет роста их экономического потенциала, поэт считал основой начала Первой мировой войны.

Ҷанги башар андар сари нафъу зарар аст,
Сармояи ин нафъу зарар симу зар аст[1].
В войне между людьми речь идет о пользе и вреде.
Капитал этой пользы и вреда – серебро и злато.

В стихотворении «Ба ятимони ҷанги ҷаҳонӣ/Сиротам мировой войны» в основном, детализируя подробности войны, в качестве ее планировщиков рассматривает представителей класса паразитов, ростовщиков и угнетателей. В этой работе основными причинами разжигания Первой мировой войны устод Лахути считает экономические интересы европейских сверхдержав, результатом которого стало бегство и нищета тысяч обездоленных несчастных людей.

Особое место в публицистике Лахути занимает тема Октябрьской революции и образования Советского Союза. До установления Советской власти он характеризует Россию как империалистическое государство-агрессор и сторонника предателей и врагов народа. В частности, в стихотворении «Хотираи маъшуми Раҳимхон/Горькая память Рахимхана» Лахути упомянул царскую Россию как «убежище бесчестных людей». Кроме того, в своих письмах, статьях и выступлениях Лахути упоминая о многих недостатках политики царской России, видел причину возникновения большевистской революции в проведении такой неправильной и необдуманной политике.

Установление Советской власти после Октябрьской революции Лахути считает животворным фактором нового развития не только для русской нации, но и для всех наций и народов подчиненных государств ее территорий. Эта мысль особенно хорошо выражена в его выступлениях. В частности, в выступлении писателя на сессии АН СССР, посвященной изучению производительных сил Таджикистана, проходившей в Ленинграде с 10 по 20 апреля 1933 г. (названной "Животворной силой" в газете «Тоҷикистони сурх/Красный Таджикистан», и журнале «Барои адабиёти сотсиалистӣ/ За социалистическую литературу» и других изданиях того же времени), говорится, что Советский Союз и его Коммунистическая партия «…возрождают малые и

[1] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ.3 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Дониш, 2017. – С. 176.

большие народы, имена которых забыты и которые достигли крайнего уровня исчезновения»[1].

Стихи, посвященные политическим событиям двух разных эпох народов одной из обширнейших стран мира, описываются и комментируются в произведениях Лахути таким образом. В своих произведениях он предстает как настоящий свидетель политики обоих правительств. С точки зрения вдумчивого публициста, Октябрьская революция вывела российский народ и другие зависимые страны из трудного политического этапа в новую, светлую эпоху.

Тема борьбы социалистического и капиталистического строя и международного значения победы социализма занимает центральное место в публицистике Лахути 30-х гг. Это не могло не повлиять на Лахути, который считал себя выходцем и защитником трудового класса - рабочих и крестьян.

«Я не поэт ради поэзии», – говорит Лахути. – Я пишу только тогда, когда какое-то событие или тема впечатляет меня до глубины души и вдохновляет: пиши то, что ты знаешь по этой теме, то, что ты хочешь написать и что полезно для твоего класса!»[2]. Лахути больше всего на свете радуется пробуждению угнетенных людей колонизированных стран. Основным фактором их пробуждения поэт считает свободу и достижения трудящихся Советского государства, которые служили примером для остальных угнетенных народов мира. Поэт включил это содержание в поэтическое произведение «Мо зафар хоҳем кард/Мы победим» и поэму «Сафари Фарангистон/Путешествие в Европу". В этих произведениях автор, рассматривая борьбу социалистического и капиталистического строя в разных направлениях, показывает на примерах превосходство социализма по всем направлениям.

Лахути также раньше всех других писателей обратился к теме Великой Отечественной войны в таджикской литературе и публицистике. В первый день вторжения нацистской Германии в Советский Союз (22 июня 1941 г.) Лахути присутствовал на Митинге трудящихся города Душанбе, выступив после секретаря ЦК ВК(б) Д.З. Протопопова, отметил: «Несравненная наглость бешеных фашистских собак не останется безнаказанной. Эти фашистские псы будут уничтожены там же, откуда пришли»[3]. С этого своего первого выступления А. Лахути определил свое отношение и позицию касательно этого позорного события человеческой истории. Как и прежде, в этот сложный политический период, он был в первых рядах своих соратников, и с начала, и до конца Великой Отечественной войны его разножанровые произведения публиковались во всесоюзной, республиканской и местной печати. практически каждую неделю.

---

[1] Лохутӣ, А. Қувваи ҳаётбахш / А. Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 178.

[2] Лоҳутӣ, А. Оид ба озодии эҷодиёт / А. Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 222.

[3] Митинги меҳнаткашони шаҳри Сталинобод дар Парки маданият ва истироҳати ба номи Ленин // Тоҷикистони сурх. – 1941. – 24 июн.

В стихотворении «Ҷанги одам ва дев/Война человека и демона(дива)» Лахути выявляет и осмеивает гнусную цель Гитлера и его последователей поработить и захватить народы мира и править планетой. Поэт назвал их отношения с человеческим сообществом хуже, чем у хищников:

Гитрели нокас, ҳунар ҷуз қатлу вайронӣ надорад,
Дар тамоми ҳастияш осори инсонӣ надорад.
...Сад ҳазорон ҷинси худро, зинда чун сӯзонад одам?
Ин шаковат ҳеҷ як аз ҷинси ҳайвонӣ надорад[1].
Подлый Гитлер, не может ничего кроме как разрушать и убивать,
И нет во всём его бытии и песчинки человечности.
...Как может сжечь тысячи своих соплеменников заживо, человек?
Ты превзошёл в дикости даже диких животных.

По этой причине Лахути призывает все мировое сообщество сплотится против фашистов и считает уничтожение «немецких волков» долгом всех людей на планете.

Тема двухполярного мира или политические отношения Америки с Советским Союзом находит свое место в публицистике А. Лахути в послевоенные годы. С окончанием этой человеческой трагедии именно Америка займет место европейских капиталистов и империалистов в мировой политике против Советского Союза. Борьба между этими двумя мировыми державами началась с идеологических войн, и Лахути, как видный советский идеолог, с первых этапов этого движения выступал против американской политики. В своих работах, посвященных этой теме, он разоблачает и осуждает воинственную и узурпаторскую политику этой сверхдержавы мира и считает ее причиной новых войн и кровопролитий в мире. Писатель очень ярко передаёт это содержание в стихотворениях «Дунёи қарни бист/Мир двадцатого века», «Деви ҷанги нав/Демон новой войны». В этом произведении автор, противопоставляя политику двух сверхдержав мира, которые были лидерами мировой политики, наглядно показывает и прославляет усилия одной за мир и клеймит стремление другой в разжигании войны:

Дар кӯшиш аст давлати Шуро барои сулҳ,
Дар ҷӯшиш аст давлати Амрик баҳри ҷанг[2].
Советское государство стремится к миру.
Американское государство кишит ради войны.

Изучение произведений Лахути на тему международных отношений показывает, что он смотрел на политическую ситуацию того времени как политический обозреватель и таким образом определял свою позицию по отношению к важным событиям. На всех этапах своей жизни и деятельности Лахути не был нейтрален к политическим событиям своего времени и, показывая действенные факторы важных событий и явлений, смело осуждал нежелательные процессы периода и выдвигал интересные пути решения злободневных проблем и насущных вопросов.

---

[1] Лоҳутӣ, А. Куллиёт. Иборат аз ҳафт ҷилд. Ҷ.3 / А. Лоҳутӣ. – Душанбе: Дониш, 2017. – С. 33.
[2] Лоҳутӣ, А. Дунёи қарни бист / А. Лоҳутӣ // Садои Шарқ. – 1955. – № 2. – С. 9.

В разные периоды он раскрывает воинственную и эксплуататорскую суть политики мировых держав, таких как Великобритания, Италия, нацистская Германия и Америка, и предупреждает слаборазвитые и развивающиеся страны об их происках. Он поддерживает борьбу угнетенных народов Индии, Египта, Ирана, Китая, народов Советского Союза и Абиссинии/Эфиопии против империалистических капиталистов и европейских фашистов и призывает угнетенные народы мира к сотрудничеству и объединению в борьбе за свободу и независимость.

В третьей главе диссертации «**Возможности публицистических жанров в отражении международной проблематики**», включающей два параграфа, исследуются вопросы о возможностях использования публицистических жанров в обсуждении международных проблем.

Лахути в отображении событий международного значения прибегал ко всем устойчивым “формам отображения действительности”[1]. Исследование показало, что использование элементов публицистических жанров в его поэзии более и более красочно и разнообразно, чем в его прозе.

Среди произведений, опубликованных Лахути в печати, можно обнаружить три группы публицистических жанров. Однако в связи с тем, что сам автор при обсуждении международной проблематики использовал больше аналитические жанры, в первом параграфе данной главы - «**Комментарии, пояснения, анализ и рассмотрение региона и мира в контексте аналитических жанров**» выделены и исследованы материалы, подготовленные в рамках этих жанров. В этой части диссертации было установлено, что Лахути осознав большую возможность статьи, репортажа и письма в освещении международных вопросов, принял их на вооружение и таким образом создал интересные произведения.

Используя широкий спектр пояснений и комментариев в жанре статьи, А.Лахути гораздо чаше использовал этот жанр для рассмотрения международных тем. Многие его работы посвящены вопросам строительства социализма, культуры и литературы, школы и образования, языка, индустриализации экономики Советского Союза и другим житейским проблемам повседневной действительности. Однако авторское видение международных событий в регионе и мире связано с противопоставлением положения соответствующих секторов капиталистических стран, считавшихся противниками Советского государства, благодаря которому приобретал международное значение. Так, например, в статье “Чи гуна ба зери байраҷи Ленин омадаам/Как я пришёл под ленинское знамя” хотя рассматривается эффективность учения ленинизма в политической борьбе и его влияния на автора, публицист, чтобы пояснить свое мнение, упоминает борьбу эксплуататоров Англии и царской России за порабощение Ирана и Ирака, которые считались важнейшими политическими событиями на Ближнем Востоке.

[1] Нуралиев, А. Журналистикаи советии тоҷик / А. Нуралиев, А. Саъдуллоев, И. Усмонов, П. Гулмуродов. – Душанбе: Ирфон, 1989. – С. 49.

А в статье “Оид ба озодии эҷодиёт/О свободе творчества” рассматривается тема борьбы между социалистической и капиталистической системами. Политическое значение данной статьи состоит в том, что здесь автором были четко выделены «отдельные события в качестве составной части крупных событий и явлений»[1] и показана четкая позиция публициста к сложившейся ситуации.

До своей эмиграции в Советский Союз Лахути рассматривал важнейшие вопросы времени методом сравнения и охвата широкой географии, определяя ситуацию в разных регионах в рамках определенных событий. В статье “Эрон ва удабои он/Иран и его писатели” сопоставляет состояния литературы и писателей на Востоке и на Западе, здраво оценивает опыт Запада в их развитии. С одной стороны, публицистическое мнение и сравнение по данному вопросу повысило обоснованность авторского взгляда и его привлекательность, с другой стороны, оно в какой-то степени указывает путь решения существующих проблем в этом направлении.

В публицистике Лахути использовались все виды статей (передовые статьи, директивные статьи, пропагандистские статьи и дискуссионные статьи)[2], но при рассмотрении международных тем журналист чаше использует возможности проблемного и теоретического статей. В работах, опубликованных в этом ключе, публицист постарался донести до читателей актуальные для определенного времени произведения в форме обзора. В жанре аналитической публицистики представлены такие интересные произведения, как «Қувваи ҳаётбахш/Животворная сила», «Маданият ва миллатҳо дар Иттифоқи Советӣ/Культура и народы в Советском Союзе», «Ба пешвози бистсолагии Октябр/Навстречу 20-летия Октября», «Адабиёти тоҷик/ Таджикская литература» и т.д. Стоит отметить, что большинство аналогичных работ Лахути в действительности были изложены им в виде речей и выступлений на всесоюзных и международных собраниях, но впоследствии с небольшой обработкой автором и, возможно, иногда с благосклонностью сотрудников прессы, приняв форму зарисовок, были опубликованы в газетах и журналах.

Письмо – один из других аналитических жанров, который широко используется в публицистических произведениях Лахути для обсуждения и разъяснения международных проблем. В работах Лахути широко используются признанные в научной литературе виды писем - открытые письма и анонимные письма. Публицист воспользовался возможностью открытого письма, чтобы разъяснить и обсудить международные вопросы. В своих письмах «К Х. Мирзозода», «К Яхъе Исаеву», «К М. Занду», «Ромену Роллану», «Всеволоду Иванову» автор как крупный знаток политических событий наряду с приветственными словами и упоминании своего состояния, обращался к ряду острых насущных проблем и вопросов социума, затрагивает проблемы бурной

---

[1] Саъдуллоев, А. Жанрҳои таҳлилии матбуот / А. Саъдуллоев, П. Гулмурод. – Душанбе: Сино, 1998. – С.15-16.

[2] Усмонов, И.К. Жанрҳои публитсистика / И.К. Усмонов. – Душанбе, 2009. – С. 64.

мировой жизни, раскрывает и объясняет их причины, факторы, резоны. В частности, в двух письмах к Холику Мирзозаде от 16 декабря 1948 г. и 29 февраля 1949 г. Лахути упоминает о сложной политической ситуации в Иране в начале XX века и анализирует причины возникновения хаоса. Одной из главных причин несчастий своей Родины в то время, Лахути считает чрезмерное влияние иностранных империалистов на управление государством и нахождение их приспешников на государственных должностях. «…правительство Ирана было сформировано из верных ставленников зарубежных стран… Эътидолиюн (Умеренные; правящая партия того времени, – З.Б.), имевшая основную исполнительную власть и состоявшая из криминальных элементов, головорезов и бесчестных чиновников, была орудием для выполнения приказов и прихотей своих кураторов – иногда посольств Европейских стран и Америки, а иногда и Турции»[1]. Здесь возможности жанра письма создали основу для правдивого описания автором своей повседневной жизни и перепитый жизни современников в столь сложный исторический период.

В анонимных письмах – другом типе письма, в публицистическом творчестве Лахути расширяется сфера интерпретации и отражения региональных и международных событий. В этом типе его публицистических писем снижается личностный характер отношений автора с адресатом и возрастает общественно-политические свойства жанра. В письмах “ Ба халқи Ҳинд/ Народу Индии”, “Ба коргарони Донбасс/Трудящимся Донбасса”, “Ба рӯзномаи “Комсомолетс Востока”/Для газеты “Комсомолец Востока”, “Ба анҷумани якуми Иттифоқи нависандагони Қазоқистон/Первому съезду Союза писателей Казахстана”, “Ба санъаткорони ӯзбек/Узбекским мастерам искусств”, “Ба Иттифоқи нависандагони Гурҷистон/Союзу писателей Грузии”, “Ба Иттифоқи нависандагони Озарбойҷон/Союзу писателей Азербайджана” и других эти свойства писем публициста прослеживаются очень ясно.

В публицистических произведениях Лахути также заметно использование других аналитических жанров, таких как корреспонденция и рецензия, но темы этих жанров связаны с вопросами хозяйственной деятельности, коллективизации хозяйств, строительства заводов и фабрик в разных регионах. Таджикистана и СССР, школы и образование, науки и культуры, которые имеют мало отношения к теме исследования.

Во втором параграфе этой главы – «**Публицистические отступления в социальной поэзии поэта**» исследуются стихотворения, посвященные международным проблемам публициста с точки зрения формы изложения и авторского мастерства.

Исследователи публицистики убеждены, что публицистические жанры присуши не только прозаическим работам. “Поэзия, проза, драматургия в публицистике выполняют функцию формы. Они не могут быть определителем жанра. Например, в какой бы форме не был составлен памфлет – в форме

---

[1] Лоҳутӣ, А. Ба Х.Мирзозода / А.Лоҳутӣ // Куллиёт. Иборат аз шаш ҷилд. Ҷ.6. – Душанбе: НДТ, 1963. – С. 157

интермедии или в форме газели, ее суть и цель будут отражением характера ее жанра”[1].

С этой точки зрения, хотя большинство произведений Лахути написано в форме литературных жанров, по содержанию они являются отражением важнейших тем времени и носят призывно-мобилизационный и пропагандистско-агитационный характер, благодаря чему приобретают суть публицистического составляющего.

Нет сомнений в том, что устод Лахути сочинял многие свои стихотворения специально для газет и использовал необходимые формы печати в поэтическом виде. С этой точки зрения в композиции таких стихотворений очевидны элементы публицистических жанров. В этой области особое преимущество имеют стихи, посвященные темам международной политики. Например, в стихах «Дар Калкатта/В Калькутте» поэт описывает ужас террора народа перед шахским дворцом. В этом стихотворении отчетливо просматриваются элементы жанра репортажа. Автор описывает событие с места расположения солдат армии против угнетенных людей, которые собрались перед дворцом с требованиями справедливости и повышения заработной платы, до момента открытия огня солдатами и расстрела многострадальных митингующих - рабочего класса.

В стихотворении “Марги марди инқилобӣ/Смерть революционера” очень заметны признаки зарисовки. Это стихотворение писатель посвятил одному из лидеров народной борьбы за свободу Ирана Хайдару Аму-оглы, убитого в тюрьме из-за предательства лидера Национальных вооруженных сил Ирана Кучик-хана. В этом произведении автор очень эффектно описал два момента жизни своего героя - спор между Хайдаром Аму-оглы и Кучик-ханом по поводу способа борьбы с царскими войсками и момент, когда он был застрелен.

В стихотворениях «К Шоллои и Фюристу», «Хост Янки каме шикор кунад/Захотел Янки немного поохотится» и «Иртиҷои дун/Возвращение ничтожного мира» использованы возможности жанра реплики. В этих произведениях автор активно углубляется в социальные и нравственные аспекты проблемы, а также к месту использует важнейшие элементы реплики - иронию и сатиру, как важную черту повествования.

В стихотворениях «Ваҳдат ва ташкилот/Единство и организация», «Эй фаълаи Машриқ, алами сурх ба по кун/О труженика Машрика, подними красный флаг», «Фатҳи Донбасс/Завоевания Донбасса», «Ба коргарони Боку/ Бакинским рабочим», «Сигнал» и других можно увидеть элементы наиболее активного печатного жанра - статьи.

Так же в состав публицистической поэзии устода Лахути входят элементы многих других жанров, в частности письма («Ҳадя ба халқи мубориз Испания/Подарок доблестному народу Испании», «Аз халқи Тоҷикистон ба халқи Испания/От народа Таджикистана народу Испании», «Ба Ҷамбул/Джамбулу», «Ба Ромен Роллан/Ромену Роллану"), зарисовки (“Ҷашни понздаҳсолагӣ/Празднование пятнадцатилетия”), фельетона («Хотираи

[1] Усмонов, И.К. Журналистика / И.К. Усмонов. Қисми 1. – Дшанбе: Империал групп, 2005. – С. 319.

маъшуми Раҳимхон/Горькая память Рахимхана», “Ҷанги одам ва дев/Война человека и демона”) и т.д. Интересно то, что в поэтической публицистике Лахути наибольшее применение нашли памфлет и фельетон. Публицист любит выступать против своих идейных противников в форме иронии и считает использование возможностей этого жанра наиболее приемлемым, свидетельством чему и его обилие в произведениях. В годы Великой Отечественной войны эти жанры, т.е. сатирические, обрели особенную стать в его творчестве, заняв фактически первостепенную роль и значение в творчестве Лахути данного периода.

Исследование социальной поэзии писателя показывает, что он регулярно вводил новые социальные темы в советскую поэзию, внес огромный вклад в деле изменения содержание нашей современной поэзии, тем самым открыв глаза людям на новую жизнь. Международный аспект поэзии Лахути считается одним из важнейших свойств его публицистики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Исследуя политику всех политических режимов мира, Лахути своим критерием эталонной оценки считал их отношение к рабочему классу и крестьянам. С этой точки зрения он подходил ко всем формам государственности и режимам правления, определяя свою позицию и отношение к ним. До последнего вздоха Лахути считал себя представителем рабочего класса и крестьянства, и смело критикуя, осуждал любой политический режим, допускавший угнетение этого класса. Первопричиной вступления Лахути в бесконечную борьбу была защита угнетенных людей и стремление к их свободе. Во всех его публицистических работах она главенствует и автор подчеркивает, что он остался верен этой высокой цели, от которой не отрекся до по конца своей жизни, т.е. значение этой ценности во всем его публицистическом творчестве осталась незыблемой. Во все периоды своей жизни Лахути разоблачал, клеймил и осуждал своих классовых врагов – как и в Иране, и в Ираке и Турции, так и в Советском Союзе. В Иране сначала феодалы и шахский режим, а затем и местные капиталисты, поддерживаемые иностранными империалистами, были признаны им эксплуататорами трудового народа, с которыми он боролся и силой оружия, и силой слова. В Ираке и Турции он продолжил борьбу против этого паразитирующего класса. В Советском Союзе поле брани за права трудящихся заметно расширилось и перешагнув необъятные просторы страны, достигло с одной стороны Европы и Америки, а с другой - Дальнего Востока. В первые годы деятельности в Советском Союзе этот мужественный воинственный писатель сначала искал врагов своего класса внутри общества этой многонациональной страны, коими были бывшие бейи, басмачество и другие мятежные граждане и течения, не приемлющих социалистический строй, новое общество. Он беспощадно боролся против этого класса. Позднее, в лице западных капиталистических и империалистических государств, особенно англичан, разоблачал сторонников тех, кто хотел дестабилизировать и уничтожить новообразованное общество.

Выйдя на поле борьбы с ними, устод Лахути призывал трудящихся всей планеты к объединению, благодаря чему влияние его слова доходило до всех уголков мира.

Таким образом, при исследовании международной проблематики в публицистическом творчестве Лахути пришли к ряду выводов, ключевыми из которых являются:

1. Фундаментальной причиной признания Лахути в качестве социального писателя является его систематическая работа и сотрудничество с известными общеперсидскими и всесоюзными изданиями, такими как «Ҳаблулматин» (Индия), «Эрони нав/Новый Иран», «Шарқ/Восток», «Чантаи побараҳна”, “Бесутун” (Иран), “Форс” (Туркия), “Гизил Шарг/Красный Восток” (Азарбайджан), “Овози тоҷик”, “Раҳбари дониш”, “Дониш ва омӯзгор/Знания и педагог”, “Тоҷикистони сурх”, “Комсомоли Тоҷикистон”, “Барои адабиёти сотсиалистӣ” (Узбекистан и Таджикистан), “Восток”, “Правда”, “Советская литература” (Россия) и десятки других всесоюзных и международных газет и журналов. Эта очень тесная и постоянная связь с прессой времени является причиной того, что почти все его поэтические и прозаические произведения созданы на высоком публицистическом уровне, где ярко прослеживаются специфика времени и места, постановка проблем, решение проблем, лозунги, призывы, суждения, оценки и полемика знатока и мастера [1-А; 4-А; 5-А].

2. Как видный политик и идеолог, он использовал любую возможность для борьбы с классовыми и идейными врагами, иногда с применением силы оружия, а иногда силой пера. Его идеологическая борьба против империалистических капиталистических стран была очень эффективной. В этом направлении он проложил путь другим своим последователям, заложив основы политической, международной и интернациональной поэзии в нашей современной литературе [8-А; 9-А; 10-А].

3. Писатель подходил к каждому международному вопросу с идеологической точки зрения и открыто осуждал классовых врагов и иностранных эксплуататоров, причастных к разграблению богатств более бедных стран и порабощению их народов [3-А; 8-А].

4. По важности и ценности тем можно сказать, что международная тематика занимает более высокое положение в публицистических произведениях писателя. В связи с этим, важные вопросы международного уровня, такие как колонизация отсталых стран Ближнего Востока и Африки западными сверхдержавами, Первая и Вторая мировые войны, и их влияние на мировую политическую систему, приход фашизма к власти в Европе, права человека и внешняя политика Советского Союза, усилия политических сил мира по распределению природных богатств планеты, геополитическая политика Америки и тому подобное находят конкретное отражение в публицистической поэзии писателя [2-А; 7-А].

5. Лахути был, прежде всего, личностью, на становление которого повлияло несколько идеологий. Его талант хорошо использовали в идеологической пропаганде в Иране и в СССР. Кроме того, он активно

участвовал в информационных войнах и приглашал к участию и других мастеров пера, поэтов и писателей, публицистов. В этом идеологическом противостоянии он, прежде всего, защищал интересы рабочего класса и крестьянства и был сторонником политики, поддерживавшей этот класс [2-А; 8-А].

6. При некотором сравнении периодов жизни Лахути в Иране, Ираке, Турции с периодом в Советском Союзе наблюдается существенное увеличение, как по количеству, так и по содержанию статей, посвященных международной проблематике [3-А; 8-А].

7. Знание нескольких языков и прямая переписка, и чтение позволяли писателю постоянно быть в курсе мировых событий. Поэтому, иногда он обращается к политическим процессам как консультант и эксперт, помогая массам в их понимании и осознании [2-А; 4-А; 5-А].

8. В борьбе с угнетателями и эксплуататорским классом Лахути использовал в своей поэзии и прозе все средства воздействия — как литературные, так и публицистические. Для выявления нежелательных процессов в обществе, особенно для разоблачения оккупационных целей империалистических государств, с одной стороны, использовал возможности публицистических жанров – письмо, зарисовку, фельетон и памфлет, а с другой стороны, возможности литературных жанров - касыды, басни, газели и рубаи, используя традиционную форму, но с новым общественно-политическим содержанием, где достиг высоких достижений [3-А; 9-А].

9. В своём публицистическом творчестве, особенно посвященном международным проблемам, Лахути широко использовал возможности сатиры. Таким образом, он разоблачал и осуждал античеловеческое поведение классовых и идейных врагов, высмеивал и осуждал их лидеров [3-А; 4-А; 8-А].

10. Стиль и методы писателя формировались на основе современных знаний и мировоззрений, и осведомлённости с произведениями классиков. Его преимущество в этой области состоит, прежде всего, в том, что он вводил политические и социальные темы во всевозможные творческие формы и поднял на высокий уровень знание политической и социальной международной тематики в отечественной литературе и публицистике [4-А; 8-А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование показало, что, хотя упоминания международной тематики в публицистике таджикских писателей и публицистов, в том числе Абулкасыма Лахути, были в отдельных исследованиях, но монографического исследования по этому поводу не проводилось. Поэтому в данном исследовании была предпринята попытка изучить и обсудить произведения Лахути на международную тематику, показать его позицию по важнейшим политическим и общественным событиям мира и роль писателя в формировании общественного сознания.

При этом по результатам исследования предлагаются следующие рекомендации по ее практическому использованию:

1. В дальнейшем содержание диссертации может способствовать всестороннему и всеобъемлемому изучению важных политических и социальных тем, позиции таджикских публицистов в решении актуальных международных вопросов, обозначению позиции А.Лахути на публицистической и политической арене, поддержание баланса реализма и художественности в публицистических произведениях.

2. Теоретические аспекты данного исследования могут быть использованы для написания статей, разработки учебных материалов, написания научных диссертаций, ведению практических занятий по истории таджикской публицистики, публицистических особенностей прозы и поэзии писателей, распознания особенностей публицистических жанров.

3. Диссертация может помочь ученым, занимающимся изучением различных аспектов творчества публицистов и политической публицистики, в направлении поиска научных и учебных материалов. При этом заключения диссертации и основные положения диссертации могут быть использованы при преподавании предметов теории публицистики.

4. Научные результаты этого исследования позволяют выявить позицию писателей по отношению к политическим и экономическим вопросам, реформам, степень остроты и неотложности точки зрения по отношению к фактам и обстоятельствам, совершенствовать и развивать творческие методы, выводы и действенные слова журналистов в отношении фактов и событий в творчестве писателей.

5. На основе материалов данного исследования возможна подготовка специальных курсов, связанных с навыками мониторинга и обсуждения вопросов международной политики с точки зрения таджикских публицистов, так как в диссертации использованы ценные научно-исторические материалы, касающиеся обсуждения острых вопросов международной жизни с точки зрения таджикских публицистов и их влияния на формирование общественного мнения, относящегося к разным политическим режимам, где также представлена точка зрения и научный анализ автора.

6. Использование творческих публицистических методов и форм в направлении обсуждения и рассмотрения темы и вопросов, связанных с международной политикой, научно освещенных в диссертации, могут быть полезны для действующих публицистов и журналистов.

7. Опыт журналистской деятельности и политическая позиция А. Лахути по отношению к злободневным политическим событиями мира, может стать образцом для подражания сегодняшним журналистам, которые в нынешних условиях, часто под влиянием различных инородных СМИ, представляют на суд общественности тенденциозный и неуместный материал, тем самым пропагандируя и продвигая чуждую идеологию.

8. Результаты исследования и обращение к опыту таких видных публицистов как Лахути, особенно в направлении защиты национальных

интересов в критических условиях информационной борьбы и вторжения чуждых идеологий в культуры народов небольших стран с относительно слабой экономикой, не лишено пользы.

ПУБЛИКАЦИЯ НАУЧНЫХ РАБОТ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

I. Статьи автора в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Зоиров, Б. Нақши Абулқосим Лоҳутӣ дар рушди матбуот дар Тоҷикистон [Текст] / Б. Зоиров // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2019. – № 5. – С. 302-306.

[2-А]. Зоиров, Б. Саҳифаҳои зиндагонии А. Лоҳутӣ дар Туркия [Текст] / Б. Зоиров // Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе, 2020. – № 2. – С. 199-204.

[3-А]. Зоириён, Б.Ш. Мавқеи наср дар публитсистикаи А. Лоҳутӣ [Текст] / Б.Ш. Зоириён // Вестник Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава. Серия гуманитарных и экономических наук. – Бохтар, 2020. – № 1/3 (77). – С. 41-46.

[4-А]. Зоириён, Б.Ш. Абулқосим Лоҳутӣ ва рушди матбуоти умумифорсӣ [Текст] / А.Х. Кутбиддинова, Б.Ш. Зоириён // Вестник Кулябского государственного Университета имени Абуабдуллох Рудаки. Серия исторические и археологичесикие, педагогические и филологические науки. – Душанбе, 2023. – № 2 (31). – С. 18-26.

II. Научные статьи автора в сборниках и в других научных изданиях:

[5-А]. Зоиров, Б. Лоҳутӣ ва таъсиси маҷаллаи «Форс» дар Туркия [Текст] / Б. Зоиров // Международная журналистика - X. (сборник научных статей). – Душанбе, 2019. – С. 168-172.

[6-А]. Зоиров, Б. Ремаркаи муаллифӣ дар асари публитсистӣ [Текст] / Б. Зоиров // Международная журналистика– X (сборник научных статей). – Душанбе, 2019. – С. 97-103.

[7-А]. Зоиров, Б. Баъзе масъалаҳои марбут ба об дар публитсистикаи Абулқосим Лоҳутӣ [Текст] / Б. Зоиров // Материалы республиканской конференции «Водная дипломатия и ее комплексные факторы в отражении средств массовой информации стран Центральной Азии» (г. Душанбе, 25-26 ноября 2019 года). – Душанбе, 2019. – С. 113-119.

[8-А]. Зоириён, Б. Муҳиту фазои ғайр ва ташхису дарки Абулқосим Лоҳутӣ [Текст] / Б. Зоириён // Международная журналистика - XI (сборник научных статей). – Душанбе, 2021. – С. 64-68.

[9-А]. Зоириён, Б. Сиёсати геополитикии Англия аз нигоҳи Лоҳутӣ / Б. Зоириён // Международная журналистика – XII (сборник научных статей). – Душанбе, 2022. – С. 38-44.

[10-А]. Зоириён, Б.Ш. Инъикоси масъалаҳои байналмилалӣ дар барномаҳои иттилоотии Радиои Тоҷикистон [Текст] / Б.Ш. Зоириён // Материалы республиканской научно-теоретической конференции на тему “Современное таджикское радио: ситуация и перспективы” (6 апреля 2023 г.). – Душанбе, 2023. – С. 122-131.

АННОТАТСИЯИ

кори диссертатсионии Зоириён Бахтиёр Шодибег дар мавзуи “Масъалаҳои байналхалқӣ дар публитсистикаи Абулқосим Лоҳутӣ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.10 – Рӯзноманигорӣ пешниҳод шудааст.

Калидвожаҳо: *матбуот, очерк, наср, публитсистика, муқоиса, жанр, мақола, журналистика, назми иҷтимоӣ, ҳуҷҷат, осор, памфлет, таҳқиқ, таҳлил, масъала.*

Кори диссертатсионӣ ба омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои байналхалқӣ дар публитсистикаи Абулқосим Лоҳутӣ бахшида шудааст. Муаллиф дар заминаи адабиёти илмию назарӣ ва маводи матбуоти даврӣ моҳияту арзиши осори ба масъалаҳои байналхалқӣ бахшидаи ин адиб ва публитсисти сатҳи ҷаҳониро нишон дода, мавқеъгирии ӯ дар баробари муҳимтарин рӯйдодҳои сиёсии замонро мушаххас намудааст.

Масъалаҳои байналхалқӣ як паҳлуи бисёр қавии публитсистикаи А. Лоҳутиро дар бар гирифта, он ҳамчун объекти таҳқиқот комилан нав мебошад. Зимни пажуҳиш навгониҳои таҳқиқ бо он асоснок мегардад, ки ин мавзуъ дар публитсистикаи адиб бори аввал ба таҳқиқ кашида мешавад ва онро метавон ҳамчун як таҳқиқоти фарогир арзёбӣ намуд.

Дар диссертатсия баҳсу баррасии масъалаҳои мубрами байналхалқӣ дар осори ин адиби сиёсатмадор муайян шуда, таснифоти мавзуии онҳо низ ба вуҷуд оварда шудааст. Нишон додани корбурди жанрҳои публитсистӣ дар баррасии масъалаҳои байналхалқӣ дар насру назми Лоҳутӣ аз вижагиҳои дигари диссертатсия ба шумор меравад.

Дар ҷараёни таҳқиқ шарҳи масъалаҳои байналхалқӣ, аз қабили ҳуҷуми империалистони хориҷӣ ба давлатҳои ақибмондаи Машриқ, ҷанги якуми ҷаҳонӣ, инқилоби Октябр дар Россия, рақобати системаиҳои сотсиализм ва капитализм, Ҷанги Бузурги Ватанӣ, мубориза ҳои геополитикии ИҶШС ва ИМА аз нуқтаи назари Лоҳутӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, муносибати ӯ ба ин воқеаҳои сатҳи ҷаҳонӣ муайян шудааст.

Бо пажуҳиши ин мавзуъ муаллиф ба натиҷае расидааст, ки дар ҳама марҳилаҳои ҳаёту фаъолияти худ Лоҳутӣ нисбат ба рӯйдодҳои сиёсии замон бетараф нест ва бо нишон додани омилҳои муассири воқеаву рӯйдодҳои муҳим, равандҳои номатлуби даврро ҷасурона маҳкум намуда, барои ҳалли масоили мубрам пешниҳоду фарзияҳои ҷолибе ироа мекунад. Бо таҳлили назми публитсистии Лоҳутӣ муҳаққиқ иброз медорад, ки аксари ашъори Лоҳутӣ шаклан дар қолаби жанрҳои адабӣ эҷод шуда бошанд ҳам, мазмунан онҳо муҳимтарин мавзуъҳои замони публитсистро дар бар гирифта, характери даъватӣ, сафарбарнамоӣ, тарғиботиву ташвиқотиро доранд, ки бо ин хосият ҷавҳари публитсистиро соҳибанд.

АННОТАЦИЯ

на диссертационную работу Зоириён Бахтиёра Шадибега на тему «Международные проблемы в публицистике Абулкасыма Лахути», представленную на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.10 – Журналистика.

Ключевые слова: *пресса, очерк, поэзия, публицистика, сравнение, жанр, статья, журналистика, социальная проза, документ, наследие, памфлет, исследование, анализ, проблема.*

Диссертационная работа посвящена изучению и анализу международных проблем в публицистике Абулкасыма Лахути. На основе научно-теоретической литературы и материалов периодической печати автор показывает сущность и ценность посвященных международным проблемам произведений этого писателя и публициста мирового уровня, уточняет его позицию по отношению к важнейшим политическим события того времени.

Международные вопросы составляют очень сильную сторону публицистики А. Лохути и, он как объект исследования является совершенно новым. В процессе исследования новизна исследования обоснована тем, что данная тема исследуется впервые в литературной публицистике и ее можно назвать комплексным исследованием в данной области.

В диссертации определяется анализ острых международных проблем в произведениях этого писателя-политика, а также создается их тематическая классификация. Еще одной изюминкой диссертации является демонстрация особенностей использования публицистических жанров при рассмотрении международных проблем в прозе и поэзии А.Лахути.

В ходе исследования отражены международные проблемы, такие как вторжение иностранных империалистов в отсталые страны Машрика/Востока, Первая мировая война, Октябрьская революция в России, противостояния социалистической и капиталистической систем, Великая Отечественная война, геополитическая борьба Советского Союза и США с точки зрения Лахути, его отношение к этим мировым событиям.

Исследуя данную тему, автор пришел к выводу, что на всех этапах своей жизни и деятельности Лахути не оставался нейтральным по отношению к политическим событиям того времени, и показывая действующие факторы важных событий и явлений, смело осуждает негативные процессы того периода, и предлагает интересные способы для решения насущных вопросов. Анализируя публицистическую поэзию Лахути, исследователь показывает, что большинство стихотворений Лахути создано в форме литературных жанров, но по содержанию они включают в себя важнейшие темы публицистического времени, имеют характер призыва, мобилизации, пропаганды и агитации, которые обладают характеристиками публицистического с этой функцией достигают сути публицистического мастерства.

ANNOTATION

for the dissertation work by Zoiriyon Bakhtiyor Shodibeg on the topic "International problems in the journalism of Abulkasym Lakhuti", submitted for the degree of candidate of philological sciences in the specialty 10.01.10 - Journalism.

Key words: press, essay, poetry, journalism, comparison, genre, article, journalism, social prose, document, heritage, pamphlet, research, analysis, problem.

The dissertation work is devoted to the study and analysis of international problems in the journalism of Abulkasim Lakhuti. On the basis of scientific and theoretical literature and periodicals, the author shows the essence and value of the works of this writer and world-class publicist devoted to international problems, clarifies his position in relation to the most important political events of that time.

International issues constitute a very strong side of A. Lohuti's journalism and as an object of research, it is completely new. In the process of research, the novelty of the study is justified by the fact that this topic is being studied for the first time in literary journalism and it can be called a comprehensive study in this area.

The dissertation defines the analysis of acute international problems in the works of this writer-politician, and also creates their thematic classification. Another highlight of the dissertation is the demonstration of the features of the use of journalistic genres when considering international problems in A. Lakhuti's prose and poetry.

The study reflects international issues such as the invasion of foreign imperialists into the backward countries of Mashriq/East, the First World War, the October Revolution in Russia, the confrontation between the socialist and capitalist systems, the Great Patriotic War, the geopolitical struggle of the Soviet Union and the United States from the point of view of Lahuti, his relation to these world events.

Researching this topic, the author came to the conclusion that at all stages of his life and work, Lahuti did not remain neutral in relation to the political events of that time, and showing the active factors of important events and phenomena, he boldly condemns the negative processes of that period, and offers interesting ways /methods/assumptions for solving pressing issues. Analyzing the journalistic poetry of Lahuti, the researcher shows that most of Lahuti's poems are created in the form of literary genres, but in terms of content they include the most important topics of journalistic time, have the character of appeal, mobilization, propaganda and agitation, which have the characteristics of a journalistic with this function they reach the essence of a journalistic skill/quality.